

Kajsa Olbjörns, Anna Norberg

Socionomprogrammet 240 hp, Institutionen för socialt arbete

Ersta Sköndal Högskola

Socialt arbete uppsats 15 hp, SD82, 2009

Handledare: Anders Kassman

Examinator: Johan von Essen

## **Brotts-brytet**

**En kvalitativ studie om ett av Kriminalvårdens kognitiva behandlingsprogram**

## Innehåll

<b>Förord</b>	5
<b>Sammanfattning</b>	7
<b>Problemområde, syfte och frågeställningar</b>	9
Inledning och problemformulering	9
Syfte och frågeställningar	9
<b>Metod</b>	11
Induktion	11
Urval och intervjumetod	11
Analysmetod	12
Validitet och reliabilitet	13
Litteratursökning	13
Etik	14
Ansvarsfördelning	15
<b>Bakgrund</b>	17
Kriminalvården	17
Allmänt	17
Behandlingsprogram	17
Kriminalvårdens verksamhet för att förhindra återfall	18
Allas vårt ansvar – i praktiken	18
Brottsförebyggande arbete och återfallsförbrytare	18
Brotts-brytet	21
Mål, målgrupp och urval	22
Grupp och motivation	22
Arbetsätt och metod	23
Introduktion	23
Fokusering på brott 1	23
Vinster och förluster med brott	24
Brottsoffer	24
Fokusering på brott 2	24
Kommunikation	25
Relationer	25
Förebygga återfall	25

Avslutning	25
<b>Den teoretiska ramen</b>	27
Motivering av teorierna	27
Stämplingsteorin	27
Avvikande beteende – Howard S. Becker	28
Stigmatisering – Erving Goffman	29
Ted Goldberg	31
Kognitiv beteendeterapi	32
Kognitiv behandling i grupp	34
<b>Tidigare forskning</b>	37
Internationell forskning om effekter av behandling av missbrukare i kriminenvården	37
Behandling påverkar återfall men effekterna är små	37
Terapeutiska samhällen mest effektiva	38
Analys av behandling i kriminenvård för missbrukare	38
Vad kan förbättra resultaten	39
Intervjustudie om långtidsdömda fångar	40
<b>Empiri och löpande analys</b>	43
Gemensamma frågor till de intagna och de programledarutbildade kriminenvårdarna	43
Specifika frågor till de intagna	59
Specifika frågor till kriminenvårdarna	63
<b>Diskussion</b>	67
<b>Referenser</b>	71
<b>Bilaga</b>	73



## **Förord**

Vi vill börja med att tacka alla informanter på Åby anstalten som gett oss sin syn på Brottsbrytet och som fick oss att känna oss mycket välkomna. Kassman vår handledare, tack för att du orkat diskutera och argumentera emot våra starka åsikter (som naturligtvis var rätt).

Kajsa vill främst tacka sina söner, Noah och Niljas för att de har haft tålamod med en mamma som inte alltid haft tid för Bolibompa under de senaste fyra åren.

Anna vill tacka alla sina nära och kära som hon hoppas finns kvar efter tio veckors total frånvaro. Sist men inte minst så vill vi tacka livet för att det än en gång satt oss på prov, bara för att åter igen bevisa för oss att vi klarar av vad som helst.



## Sammanfattning

Vårt syfte med denna studie var att beskriva och analysera kriminalvårdens individinriktade kognitiva behandlingsprogram Brott-brytet ur ett stämplingsteoretiskt perspektiv. Vi har ställt det kognitiva individinriktade behandlingsarbetet emot det stämplingsteoretiska perspektivet och problematiserat det. För att uppnå syftet med vår studie har vi intervjuat tre interner som genomgått Brott-brytet samt tre programledarutbildade kriminalvårdare kring förhindrande och möjliggörande faktorer inom Brott-brytet. Frågorna vi har ställt oss är om programmet underlättar en integrering i samhället, hur informanterna ser på återfallsproblematiken samt hur effektivt ett individinriktat kognitivt behandlingsarbete kan vara sett ur ett stämplingsteoretiskt perspektiv. Vi valde att använda oss av halvstrukturerade kvalitativa intervjuer för studien. Intervjuerna spelades sedan in på kassettband och transkriberades av författarna på varsitt håll.

Vår empiri påvisade att samtliga interner hade en liknande upplevelse när det gällde förhindrande faktorer inom Brott-brytet. Programmet i sig beskrevs som "bra" men att det inte var tillräckligt för att bryta ett kriminellt mönster eller underlätta en integrering i samhället. Avsaknaden av en uppföljning av Brott-brytet ute i frivården benämndes av samtliga informanter, inte minst för att upprätthålla motivationen för att inte återfalla i brott. Alla interner efterfrågade mer konkret stöd och hjälp än vad Brott-brytet kunde erbjuda.

Då de intagna fick möjlighet att göra personliga tillägg så var svaren även där mycket överensstämmande. Internerna betonade den dåliga relationen mellan de intagna och kriminalvårdspersonalen och talade om sina upplevelser att vara stämplade som "fångar". De programledarutbildade kriminalvårdarna inom Brott-brytet tillhörde *inte* den kritiserade grupp som de intagna återkom till. De beskrevs i positiva ordalag av de intagna och var därmed också en möjliggörande faktor i behandlingsarbetet.

Under intervjuerna med samtliga informanter framkom missbruket som en central faktor vid återfall i brott. Eftersom missbruk berörs men inte behandlas inom Brott-brytet så är det också en förhindrande faktor.

Sammanfattningsvis så ifrågasätter vi ett kognitivt individinriktat behandlingsarbete som den *enda* insatsen för att bryta ett kriminellt mönster eftersom vi anser att problemet grundar sig på flera olika faktorer. Vi menar att Brott-brytet måste kompletteras med en uppföljning i frivården samt en ökad samverkan mellan kriminalvården, socialtjänsten, arbetsförmedlingen, arbetsmarknaden och missbrukarvården. Detta ska påbörjas redan första dagen på anstalten.





## **Problemområde, syfte och frågeställningar**

### **Inledning och problemformulering**

Kriminalitet är ett samhällsproblem och insikten om behovet av ett brottsförebyggande arbete har ökat och ett av kriminalvårdens främsta syften är att förhindra återfall i brott - både inom frivården och på anstalt. Under tiden klienten befinner sig på anstalt är det kriminalvårdens ansvar att tillsammans med den intagne underlätta anpassningen till samhället samt att motverka de skadliga konsekvenserna av att vara inlåst. Sedan 1994 har kriminalvården arbetat med behandlingsprogrammet Brootts-brytet som riktar sig mot allmän kriminalitet ([www.kriminalvarden.se](http://www.kriminalvarden.se) - *Brootts-brytet*). Programmet är teoretiskt och metodmässigt är baserat på kognitiv beteendeterapi. Tanken med detta behandlingsprogram är att ge de intagna nya färdigheter, kunskap och tankemönster som ska hjälpa dem att bryta sitt kriminella mönster och därmed också förhindra återfall i brott. Vårt mål med denna uppsats har varit att skapa oss en bild av hur de intagna som deltagit i programmet, samt hur de programledarutbildade kriminalvårdarna uppfattar detta kognitiva individinriktade behandlingsarbete inom Brootts-brytet samt vilka förhindrande och/eller möjliggörande faktorer som samspelar med varandra.

### **Syfte och frågeställningar**

Syftet med den här studien är att studera kriminalvårdens kognitivt grundade behandlingsprogram Brootts-brytet. Vi vill få en bild av hur effektivt de intagna, samt de programledarutbildade anser att programmet är när det gäller att bryta ett kriminellt mönster. Eftersom Brootts-brytet bara vänder sig till återfallsförbrytare så vill vi också undersöka hur de intagna, samt de programledarutbildade kriminalvårdarna ser på återfallsproblematiken i relation till Brootts-brytet. Syftet konkretiseras med hjälp av följande frågeställningar:

- Vilka förhindrande respektive möjliggörande faktorer lyfts fram bland de intagna samt de programledarutbildade kriminalvårdarna för att bedriva ett verkningsfullt arbete inom Brootts-Brytet?
- Upplever de intagna och de programledarutbildade kriminalvårdarna att Brootts-brytet underlättar integreringen i samhället, och i så fall på vilket sätt?
- Hur ser de intagna och personalen på återfallsproblematiken? Finns problematiken inom Brootts-brytet, på individnivå eller på en samhällelignivå?
- Hur effektivt kan ett individinriktat kognitivt behandlingsarbete vara sett ur ett stämplingsteoretiskt perspektiv?



## **Metod**

Vi har valt att använda oss av en kvalitativ metod då vi inte avser att finna statistiska och kvantifierbara resultat, utan i stället få tillgång till sociala processer i specifika miljöer (Neuman, 2003). Kunskapen som vi söker är skapad och befinner sig i en historisk och kulturell kontext och vi vill i och med denna studie skapa en djupare förståelse för vårt valda ämne. Vi är intresserade av våra informanternas tankar, känslor, erfarenheter, beskrivandet av egna attityder och vi anser därmed att den metod vi valt är adekvat (Larsson, Lilja & Mannheimer, 2002).

Vi kommer i våra intervjuer använda oss av färdigställda frågor som informanterna har fått tagit del av innan. Dessa intervjuer kommer att utgöra empirin i vår studie (Kvale, 1997). Det har också funnits möjlighet för våra informanter att i en öppen fråga själv få tillägga det vi inte fått med i våra frågeställningar. Detta för att vi ska få ytterligare förståelse och kunskap utifrån informanternas eget perspektiv, samt ett fritt berättande utifrån deras verklighet.

Vi har använt oss av en hermeneutisk forskningsmetod där tolkningen är central. Detta är relevant i den bemärkelsen att den kunskap som vi tolkare har kommer att ligga till grund i det ämne vi valt att studera (Kvale, 1997).

## **Induktion**

Induktion är ett filosofiskt förfaringsätt där man härleder slutsatser från erfarenheter. Eftersom vi inte visste innan vilka erfarenheter våra informanter skulle ha av vårt valda ämne så har vår studie en induktiv ansats. Denna faktor har påverkat och haft betydelse i den bemärkelsen att vi har fått revidera och utveckla vårt syfte och frågeställningar under studiens gång. Neuman (2003) beskriver också detta fenomen när han talar om induktion. Att man i sin studie utgår ifrån några få och vaga koncept samt observerar och framställer det som framkommer under arbetet.

## **Urval och intervjumetod**

Vi inledde vårt arbete med att göra utskick via mail till alla berörda anstalter i Stockholmsområdet där vi informerade om vilka vi var och tanken bakom vår studie. Efter tre dagar hade vi fått svar från Åbyanstalten som är en öppen anstalt utanför Uppsala, där vår studieförfrågan emottogs mycket positivt. Vi hade själva inte någon möjlighet att göra ett slumpmässigt urval eftersom det bara fanns tre kvarsittande interner som hade genomgått programmet, samt tre programledarutbildade kriminalvårdare att anstå. De

programledarutbildade kriminalvårdarna har arbetet inom kriminalvården sedan 1971, 1976 och 2004. De fick sina licenser inom Brottsbrytet 2009, 2003 och 2006. Samtliga interner var män med olika bakgrund och åldrar vilket resulterade i en positiv variation av svaren utifrån deras personliga livssituationer. De var alla återfallsförbrytare och hade fullföljt och avslutat sin utbildning inom Brottsbrytet, december 2008. Vi har valt att inte specificera brottsrubriceringarna runt de intagna för att de inte ska kunna identifieras.

Vi har använt oss av halvstrukturerade intervjuer eftersom vi både har använt oss av färdigställda strukturerade frågor men även lämnat utrymme för informanterna att själva lägga till egna synpunkter som härleder till studiens syfte. Våra frågor var av öppen karaktär för att lämna öppet för vidare reflektioner och flexibilitet (Kvale, 1997).

Innan intervjuerna genomfördes så diskuterade vi igenom vårt eget förhållningssätt för att kunna förhålla oss så neutrala som möjligt under intervjusituationen. Vi ville i och med detta försöka göra minsta möjliga inverkan på våra informanternas berättelser (Neuman, 2003).

## **Analysmetod**

Vi har som målsättning att göra en sådan objektiv analys som möjligt men är också medvetna om att vår förförståelse påverkar hur vi tolkar materialet, var vi väljer att lägga tyngdpunkten, våra val av teorier och vilka delar vi väljer att lyfta fram. Vår förförståelse har skapats utifrån den utbildning vi går, yrkes- och personliga erfarenheter. En fullständigt objektiv analys är i och med detta omöjlig men vi strävar efter att i så stor utsträckning som möjligt vara objektiva och öppna. För att åstadkomma detta har vi också analyserat vår empiri var och en för sig för att sedan jämföra våra resultat och de mönster vi hittade i utsagorna för att på det sättet få en så stor bredd på vårt material som möjligt. I vår analys har vi använt oss av meningskoncentrering (Kvale, 1997). I vår studie har detta inneburit att vi i viss utsträckning komprimerade informanternas svar genom att urskilja, samt fokusera på det vi fann väsentligt. Detta återgav vi sedan till stor del med citat ifrån informanterna. Citat som innehöll grammatiska fel har korrigerats, men aldrig innebörden av informantens svar.

Empirin delades upp efter intervjuerna och transkriberades av författarna på var sitt håll. Intervjuerna har skrivits ut i sin helhet för att inte något ska missas. Vi läste igenom intervjuerna var och en för sig upprepade gånger för att minimera risken att relevant information skulle förbises. Vi har valt det som varit relevant ur empirin utifrån undersökningens syfte och med våra färdigställda frågeformulär som underlag. Detta för att sedan göra en *löpande analys* av empirin samt göra kopplingar till relevant litteratur, tidigare forskning och de teorier vi valt. Vi var uppmärksamma på material som avvek eller bekräftade

den tidigare forskningen och de teorier vi valt. Citat från intervjuerna som på ett tydligt och klart sätt kan åskådliggöra vårt syfte har valts ut. Vi har tittat på kriminalvårdarnas och internernas svar ur ett jämförande perspektiv för att sedan diskutera de eventuella olikheterna. I diskussionen sammanfattas de mest centrala delarna som framkommit från resultatet samt våra personliga reflektioner kring detta.

### **Validitet och reliabilitet**

Validitet innebär att man verkligen har undersökt det man ville undersöka och ingenting annat (Thurén, 1991). Detta har vi gjort genom att noga utforma vårt frågeformulär utifrån vårt syfte och våra frågeställningar för att besvara rätt saker. Vi anser därmed att validiteten är uppnådd på ett godtagbart sätt. Vi har inte försökt att ifrågasätta våra informanter utan fokus har legat på att lyssna till *vad* de sagt och menat eftersom syftet med vår studie har varit just detta – att studera hur våra informanter *upplever* Brott-brytet som behandlingsprogram samt deras syn på återfall. Vi anser att deras upplevelser framkommer i vår analys. Om en undersöknings reliabilitet är hög innebär det att resultatet är tillförlitligt.

För att öka reliabiliteten i vår studie så har vi spelat in våra intervjuer på band och gjort intervjuutskriften på dessa för att minimera risken för en feltolkning. Resultatet som vi presenterar i vår studie strider inte på något sätt mot den tidigare forskning vi hittat som berör samma ämne.

### **Litteratursökning**

För att söka relevant forskningslitteratur använde vi oss av följande databaser:

- Libris – Kungliga nationella katalog
- Regina - Kungliga Bibliotekets interna databas
- Google – Internationell sökmotor
- Opac – Stockholms stadsbibliotek

De sökord vi använde oss av var bland annat: kriminalitet, återfall, kognitiv beteendeterapi, anstalt, stämplingsteori, avvikande beteende, stigmatisering, forskning kriminalitet, kriminalvården. Litteraturen kompletterades också med forskning som vår handledare gav oss tips om.

## Etik

Vi har beaktat lag (2003:460) som rör etikprövning av forskning som avser människor eftersom den innehåller bestämmelser om samtycke till sådan forskning. Syftet med lagen är att skydda den enskilda människan och respekten för människovärdet vid forskning. I 2§ definieras denna lag forskning som vetenskapligt experimentellt eller teoretiskt arbete för att inhämta ny kunskap och utvecklingsarbete på vetenskaplig grund, *dock ej sådant arbete som utförs inom ramen för högskoleutbildning på grundnivå eller avancerad nivå*. Vår studie uppfyller Vetenskapsrådets forskningsetiska principer som innefattar följande fyra huvudkrav (Vetenskapsrådet, 2002):

- *Informationskravet*: Vi har informerat våra informanter om syftet med vår studie och dess upplägg. Informanterna informerades också under vilka villkor de medverkar samt att deras delaktighet bygger på frivillighet och att de således hade rätt att avbryta sin medverkan. Vi skickade ut det färdigställda frågeformuläret så att alla informanter i lugn och ro fick tid att ta ställning till frågorna, samt reflektera över dem. Vi delgav även den ansvarige kriminalvårdaren våra telefonnummer och mail adresser, samt vår handledares mailadress om frågor skulle uppstå.
- *Samtyckeskravet*: Innan intervjuerna genomfördes mailade vi ett samtyckesbrev som alla informanter fick läsa igenom innan, samt skriva på i vår närvaro. Alla informanter fick informationen om att en bandspelade skulle komma att användas under intervjuerna. Detta för att transkriberingen sedan skulle kunna genomföras.
- *Konfidentialitetskravet*: Eftersom tre av våra informanter var interner och under vår pågående studie fortfarande befann sig på anstalt så informerades de alla om att deras svar skulle avidentifieras. De skulle bara benämnas som *intern* eller *intagen* och därmed skulle inte heller någon annan information om dem som individer framgå i vår studie. Våra tre andra informanter var kriminalvårdare som arbetade med Brottsofferutredning och även deras svar har avidentifierats och de kallas i vår studie bara för *programledarutbildade kriminalvårdare*. På samma sätt som med internerna så framgår ingen information om dem som individer.
- *Nyttjandekravet*: Vårt insamlade intervjumaterial kommer inte att lämnas vidare utan bara användas till vår c-uppsats. Efter bearbetad analys kommer kassetbanden med de inspelade intervjuerna att förstöras. Det färdiga arbetet kommer efter examination

publiceras och finnas tillgängligt för allmänheten på campus Sköndals högskolebibliotek.

### **Ansvarsfördelning**

Anledningen till att vi valde att skriva den här uppsatsen tillsammans var att vi delade ett intresse för kriminalvården som institution. Vi ville båda fördjupa oss i det preventiva behandlingsarbetet som bedrivs inom anstalt.

Kajsa har skrivit *Metoddelen, Stämplingsteorin, Kriminalvården* med tillhörande underrubriker, samt *Allas vårt ansvar – i praktiken, Intervjustudie med långtidsdömda, och Internationell forskning om effekter av behandling av missbrukare i kriminalvården* under rubriken *Forskning*. Anna har skrivit *Inledning, Analysmetod, Kognitiv beteende terapi, Brottsbrytet*. Tillsammans har vi skrivit *Förord, Sammanfattning, Syfte och frågeställningar, Motivering av teorierna, Empiri och löpande analys, Diskussion*.





## Bakgrund

### Kriminalvården

#### Allmänt

Kriminalvården har som ansvar att tillsammans med den intagne att åter främja hans eller hennes anpassning till samhället, samt att försöka hindra de skadliga följderna av inlåsning. Kriminalvården är den fjärde största myndigheten i Sverige med ca 9000 anställda och den är indelad i sex geografiska regioner, huvudkontor och transportjänst. Kriminalvården ansvarar för häkten, fängelser och frivård. Det finns i dag 55 fängelser i Sverige, med plats för cirka 5 500 interner och det finns planer att öppna 2 287 nya platser år till 2014. Anledningen till detta är att kunna tillgodose den ökande tillströmningen av interner till kriminalvården.

Fängelserna är indelade i olika säkerhetsklasser. De slutna är inom A-E, där A har den högsta säkerhetsnivån och öppna anstalter går under F. Klassificeringen bedöms utifrån anstaltens förmåga att motstå rymningar och fritagningsförsök, samt hur de hanterar ett svårhanterligt klientel. Arbetet som kriminalvården genomför styrs av ett antal lagar och förordningar, bland annat "Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd" och Lag (1974:203) om "kriminalvård i anstalt". Detta ger kriminalvården rättigheter och skyldigheter i sitt agerande gentemot sina intagna för att de ska kunna utföra sitt arbete, samt trygga de intagnas rättssäkerhet ([www.kriminalvarden.se](http://www.kriminalvarden.se) – *Lagar, föreskrifter*).

#### Behandlingsprogram

Det bedrivs flera olika behandlingsprogram ute anstalterna idag. Vi har valt att fokusera på Brottsbrytet men det finns också till exempel BSF (Beteende, samtal, förändring), ART (Aggression replacement training), Cognitive Skills, Våga Välja, 12-steg och Prime for life. Dessa program är för allmän kriminalitet (som Brottsbrytet) samt våldsbrott, sexualbrott och missbruk. De flesta av programmen är kognitivt beteendeorienterade och är till för dömda i både fängelse och frivård. Deltagandet är frivilligt om det inte är så att tingsrätten dömt den intagne till kontraktsvård och behandling. Brottsförebyggande rådet och kriminalvårdsstyrelsen föreslår att man för att förebygga återfall i brott ska testa deltagare i de program som kriminalvården bedriver för att utforska klienternas attityder till brott före och efter de genomgångna behandlingsprogrammen ([www.kriminalvarden.se](http://www.kriminalvarden.se) – *Allt fler får behandling*).

## Kriminalvårdens verksamhet för att förhindra återfall

Kriminalvårdens främsta syfte är att hindra återfall i brott och i den bemärkelsen blir begreppet behandling också väldigt omfattande. Kriminalvården arbetar med utvecklandet av påverkansprogram för att minska de brottsaktivas återfall i brott. Detta arbete sker både på anstalterna och inom frivården. Arbetet på anstalterna fokuseras på att ge de intagna arbeten, utbildning och behandling som ska öka förutsättningarna för ett liv utan kriminalitet efter frigivning. Ett viktigt inslag i detta arbete är att komma till rätta med de dömdas missbruk av narkotika och alkohol ([www.kriminalvarden.se](http://www.kriminalvarden.se) - *Kriminalvårdens redovisning om återfall*).

## Allas vårt ansvar – i praktiken

År 2001 publicerades rapporten *Allas vårt ansvar – i praktiken* ([www.bra.se](http://www.bra.se)). Rapporten är en del av kriminologen Magnus Hörnqvist doktorsavhandling och den belyser främst hur samhället praktiskt och ideologiskt har mobiliserats i det brottsförebyggande arbetet.

## Brottsförebyggande arbete och återfallsförbrytare

En mycket liten del av de kriminellt aktiva svarar för en mycket stor del av brottsligheten. Det har gjorts flera kriminologiska studier som visar att denna grupp av ständigt återfallande brottslingar uppgår till ca en halv procent av den manliga befolkningen. Denna marginella grupp svarar för majoriteten av alla bostadsbrott, biltillgrepp och andra liknande allvarliga stölder som begås i Sverige. Samma grupp svarar för den väsentliga andelen av stölder i varuhus och butiker, butiksrån, bedrägerier och häleri, den öppna narkotikabrottsligheten, den grövre trafikbrottsligheten samt den del av den grövre våldsbrottsligheten som äger rum inom missbrukarkretsar som i sin tur utgör en väsentlig del av det allra grövsta våldet. Den kriminalitet som de som tillhör denna grupp utför är också starkt koncentrerad till just det området där de bor.

Dessa gärningsmän är i regel sedan tidig barndom väl kända av olika sociala och rättsvårdande myndigheter och har tidigt skaffat sig en omfattande erfarenhet av ungdomsvård, missbruksvård och kriminalvård. Denna grupp är också hårt drabbad när det gäller kraftig överdödlighet som missbruksrelaterade sjukdomar, överdoser, olyckshändelser, mord och självmord. Det mest effektiva sättet att förebygga den stora mängd brott som begås av de ständigt återfallande brottslingarna är att hindra nyrekrytering till en sådan kriminell bana. En bana som oftast startas under den tidiga ungdomen, vanligtvis före straffmyndighetsåldern med mindre stöldbrott, skadegörelse med mera. Det ska förtydligas att

många dessa mindre stöldbrott och skadegörelser också kan karakteriseras som rena tillfällesbrott, det vill säga att de sällan är planlagda och med bakomliggande motiv, utan mer ett sätt att tillsammans med kamrater söka spänning. Det flesta ungdomar stannar också där, men somliga fortsätter samtidigt som deras brott förgrovas. Men ur ett stort antal tillfällesbrottslingar kommer ett visst antal personer utkristallisera sig och även fortsätta att utvecklas till ständigt återfallande brottslingar. Ju längre denna "karriär i avvikelser" pågår desto svårare kommer det att bli att med sociala och brottsförebyggande åtgärder förhindra en fortsättning på denna bana.

Det är därför av yttersta vikt att tidigt förhindra att barn och ungdomar dras in i kriminalitet och föräldrarnas roll därmed central i detta avseende. Central i den bemärkelsen att det föräldrarna som har det primära ansvaret för sina barn och att de i sig troligen är samhällets bästa brottsförebyggande resurs eftersom de är just dem som har den största möjligen att erbjuda sina barn en god social utveckling. Forskning visar att föräldrars kontakt med sina barn, insyn i deras liv och deras känslomässiga relation och kommunikation är av avgörande betydelse också ur ett brottsförebyggande perspektiv.

Att ansvaret för barnen skulle sluta vid den egna familjen är att förenkla det hela. Samhällets institutioner har ett ansvar för att barn och ungdomar ska erbjudas goda uppväxt förhållanden. I olika studier som gjorts angående riskfaktorer för en kriminell livsutveckling så har vissa faktorer kunnat konstateras. Tidigare insatser för att förhindra denna kriminella utveckling bör därför riktas mot generella åtgärder i de uppväxtmiljöer som är ogynnsamma för en bra start i livet. En sådan åtgärd skulle kunna vara att riktad till boende i vissa utsatta områden, att ge större uppmärksamhet till barn som tidigt uppvisar problembeteenden eller som har föräldrar som har det särskilt svårt att klara av en fostrande roll gentemot sina barn.

När ungdomar begår kriminella handlingar ska samhället snabbt ingripa med tydliga och konkreta åtgärder. Tyngdpunkten i detta arbete ska ligga utanför rättsväsendet. När det gäller ungdomar under 15 år ska allt väsentligt ligga inom socialtjänstens ram. I detta arbete bör särskilt beaktas behovet av tidigare åtgärder, det vill säga sådana som riktar sig till barn och ungdomar i risksituationer och riskmiljöer i syfte att förhindra, eller om möjligt begränsa en ogynnsam utveckling. Här ligger ett stort ansvar hos socialtjänsten att intensifiera arbetet med att utveckla metoder för vård och behandling av unga som hamnat i en kriminell utveckling. Att minska antalet personer som begår allvarliga brott under en längre period av sitt liv, innebär att på sikt minska det som kan betraktas som rekryteringsbasen för ett sådant livsmönster. Sådana strategier innehåller både sociala och situationella åtgärder. Det finns flera nyckelfaktorer i denna strategi fast föräldrarna, skolan, socialtjänsten och polisen hör till

de viktigare. Det privata näringslivet spelar också en avgörande roll, som bostadsföretag, fackföreningar, försäkringsföretag, kyrkan, frivilliga organisationer och inte minst den enskilde. Vi har alla ett stort ansvar, och många gånger en avgörande betydelse i detta brottsförebyggande arbete.

Vart ligger då fokus när det gäller att förebygga den brottslighet som begås av de äldre ständigt återfallande brottslingarna, de som redan är aktiva i en traditionell kriminalitet och så gott som ständigt under någon form av vård eller behandling, vanligen kriminalvård? En av kriminalvårdens viktigaste uppgifter är att just förebygga återfall i brott. På den lokala nivån är det frivården som bär ansvaret att detta görs på bästa sätt. Frivården bör intensifiera samarbetet med de andra lokala aktörerna, speciellt socialtjänsten och den lokala polisorganisationen eftersom det är angeläget att dessa myndigheter har en gemensam grundsyn på behandlingen av de vanemässigt kriminella och informations- och kunskapsutbytet mellan myndigheter bör utökas. Konstruktiva insatser i kombination i form av utbildning, arbete, behandling mot missbruk och frekventa tillslag mot de mest brottsaktiva kan minska kriminaliteten i vårt samhälle.

## **Brotts-brytet**

Brotts-brytet är ett svenskt evidensbaserat kognitivt beteendeterapeutiskt program som är utvecklat av Lena Sandén som är nationell samordnare inom kriminalvården. Programmet har använts i Sverige sedan 1994 och riktar sig mot allmän kriminalitet. Brotts-brytet är ett ackrediterat program vilket innebär att det är godkänt av en internationellt sammansatt vetenskaplig panel som studerat den bakomliggande teorin, den empiriska basen och varje moment i programmet ([www.kriminalvarden.se](http://www.kriminalvarden.se) – *Brotts-brytet*). Vi har kontaktat Lena Sandén via mail för att få ta del av denna forskning och utvärdering av Brotts-brytet och fick som svar det för närvarande pågår en stor studie som har som syfte att bedöma frekvensen återfall ett till tre år efter avslutad verkställighet men att denna studie inte är färdigställd ännu.

Brotts-brytet som program är baserat på ”What works” forskningen som utvecklats i främst Storbritannien, Kanada, Australien och USA under 1990-talet. På empirisk grund kunde man med hjälp av denna forskning konkretisera vad som var mest effektivt i arbetet med att påverka individer att inte återfalla i brott. Forskningen inom ”What works” traditionen visar på att program som genomförs i institutionsmiljö har sämre effekt än de som genomförs utanför. Forskningen visar också på att framgångsrika program ska vara strukturerade, konkreta, tydliga och ha klara mål samt ska bygga på social inlärning och kognitiv teori.

För att få bästa möjliga effekt ska programmen inrikta sig på det kriminella beteendet, prokriminella attityder, problemlösningstrategier, impuls kontroll och drogmissbruk. Aktiviteterna i programmet ska fokusera på att få de intagna att tänka till, att ifrågasätta de prokriminella värderingarna, attityderna och handlingarna och att exempelvis använda sig av rollspel, repetition, belöning och förstärkning. Programmen ska också enligt ”What works” traditionen innehålla olika moduler såsom exempelvis information, problemlösning och motivationsarbete (Kriminalvårdsstyrelsen, 1998). Brotts-brytet behandlar faktorer såsom exempelvis kriminella attityder och värderingar, kognitiva förvrängningar och brister, svag social problemlösning förmåga och bristande impuls kontroll. I programmet använder man sig av ”Motivational interviewing” (Motiverande samtal) och ”Sokratisk dialog” vilket bland annat innebär att man använder sig av ett icke-konfrontativt förhållningssätt och att man fokuserar på samarbetsanda för att skapa delaktighet samt en tillit till de intagnas förändringsmöjligheter. Det rekommenderas att sammankomsterna i programmet ska ske två till tre gånger per vecka och vara i två till tre timmar varje gång. Det vanliga är att Brotts-brytet omfattar 25 sessioner. Utöver detta sker tre enskilda sessioner med varje intagen på vardera en timme (Sandén, 2005).

## Mål, målgrupp och urval

Målet med programmet är att motverka återfall i brott och en återgång till en kriminell livsstil. För de intagna innebär det att detta mål bryts ned och konkretiseras utifrån varje individs specifika behov och förutsättningar. Den intagne får till uppgift att utarbeta personliga mål eftersom man på detta sätt fokuserar på de mer subtila och individspecifika faktorerna för kriminaliteten. Målen som de programledare och intagna sätter upp följs upp under tiden programmet genomgås och i programmets slutskede görs det upp konkreta planer för hur dessa ska uppnås. Programmet används vid allmän kriminalitet, vid olika typer av brott, bland båda könen och alla åldrar. Det används både i frivård och på anstalt. Interner som är djupt deprimerade eller befinner sig i en akut psykos lämpar sig inte för Brott-brytet. Uttagningen till Brott-brytet baseras på personliga intervjuer som programledaren gör, beteendeobservationer och tester. En faktor som programledaren tar hänsyn till i urvalsprocessen är graden av motivation hos den intagne där han måste uppfatta den kriminella livsstilen som ett problem för att få delta i brott-brytet (a.a).

## Grupp och motivation

Brott-brytet består av slutna deltagargrupper vilket innebär att internerna normalt påbörjar programmet och avslutar det samtidigt. Det rekommenderas att gruppen inte är större än maximalt sex personer för att skapa trygghet i gruppen för att de intagna ska våga prata öppet om sin individuella problematik samt för att det ska finnas tid för alla att vara aktivt deltagande under programmet. Vid sammansättning av grupperna rekommenderas dessutom att man bör tänka på att vissa brott inte lämpar sig för behandling i grupp. Särskild hänsyn bör också tas vid personliga konflikter av allvarigare slag. Programledarna ska använda sig av motiverande samtal som metod för att de intagna ska bibehålla och helst öka sin motivation inför förändringsarbetet. Programledarna ska känna hopp och förmedla detta till internerna. De tre individuella samtalen som ingår bör spridas ut under programtiden och är betydelsefulla för att följa upp den intagne i sitt förändringsarbete, reda ut eventuella missförstånd, stärka motivationen och planera framåt.

## Arbetsätt och metod

De intagna får arbetsuppgifter under programmets gång som kan göras gemensamt med gruppen eller enskilt. Konkreta övningar används också som en metod för att förmedla och öva på nya färdigheter. Hemuppgifter kan utföras under sessionerna eller utanför och även här är det viktigt att dessa redovisas. Tanken med hemuppgifterna är att konkretisera

programinnehållet för internerna, att stärka känslan av aktiv medverkan, att öka programtiden för de intagna ska få möjlighet att verklighetstesta det de lär sig och att få en ökad insikt. Dessa hemuppgifter ska vara individuellt anpassade efter internernas problematik och behov. I Brottts-brytet använder man sig även att rollspel, enskilt och i grupp för att åskådliggöra, förmedla och träna på nya färdigheter, såväl som att åstadkomma en känslomässig reaktion (a.a). Under de följande nio rubrikerna kommer de olika avsnitten i Brottts-brytet att presenteras.

## Introduktion

I introduktionen ska programledarna informera om innehåll och mål samt låta de intagna formulera vad de vill få ut av programmet. Här arbetar man också med önskan, ambivalens, motstånd och hinder kring förändringsarbetet samt förändringsberedskap, hopp och möjligheter. På andra träffen får internerna berätta när, var och hur de begått brotten, planering, motiv, förekomst av alkohol och droger, brottshistorik och risken för nya brott. När det gäller risken för nya brott använder man sig inom Brottts-brytet av ett formulär innehållande skalor där de intagna får uppskatta risken för nya brott efter en period av tre månader, ett år och fem år efter frisläppandet. I formuläret får de även fylla i faktorer som skulle kunna öka eller minska risken för återfall i brott samt skatta styrkan hos dessa. Internerna får även fylla i hur mycket han är beredd att anstränga sig för att leva ett hederligt liv och vad han behöver göra för att uppnå detta (a.a).

## Fokusering på brott 1

Under detta avsnitt utforskas den intagnes attityd, ideal och värderingar i relation till brott, livsstil och samhällets regler samt orsaker till det kriminella beteendet. Även den internens nätverk och dess syn på brottsligheten tas här i beaktande då dessa enligt Brottts-brytet är en viktig kriminogen faktor. I denna fas arbetar man med tankemönstret och stimuli, beteende, respons samt tanke, känsla, kroppsreaktion och handling utifrån ett kognitivt beteendeterapeutiskt perspektiv. Den intagne tillfrågas vad som var orsaken till brottet som begåtts och hur han ser på detta motiv idag. Det är viktigt att lyssna uppmärksamt på detta för att få information om eventuella dysfunktionella tankemönster, bristande verklighetsförankring etcetera men också för att den intagne ska känna att han är viktig i förändringsarbetet som ska komma att ske. Vidare vill Brottts-brytet ifrågasätta och omvandla de attityder och tankemönster som understödjer och utlöser det kriminella beteendet (a.a).

## Vinster och förluster med brott

Under detta avsnitt arbetar de intagna med de lång- och kortsiktiga följderna av brotten, den kriminella livsstilen samt alternativa handlingssätt. Konsekvenserna betraktas utifrån olika livsområden. Det är här viktigt att utforska internens brottsliga beteende utifrån konsekvenserna eftersom dessa styr individens handlingar och utgör drivkrafter samt motkrafter till att begå brott. Tendenser hos kriminella finns att osynliggöra eller tona ner de negativa följderna eftersom de ofta är smärtsamma att ta till sig och därför är det viktigt att titta på dessa. Den intagne kan också uppleva positiva följder av brott vilket oftast kan vara en kortvarit lustkänsla vid utförandet av den kriminella handlingen och fungerar som en drivkraft för att fortsätta utföra brott (a.a).

## Brottsoffer

Målen med det här avsnittet är att internerna ska få en ökad förståelse för brottens skadeverkningar utifrån ekonomiska, fysiska, psykiska samt sociala reaktioner och skador, hur brottsoffren påverkas, brottsofferreaktioner samt hur deltagaren kan nå försoning. Under det här avsnittet bearbetas också den skuld och skam som brotten inneburit (a.a).

## Fokusering på brott 2

I detta avsnitt sker kartläggning, bearbetning och förändring av processerna bakom det brottsliga beteendet utifrån individens yttre och inre beteenden. Här förmedlas kunskaper kring stimulus, beteende och konsekvens och där beteendet kan brytas ner i kognitiva komponenter som tanke, känsla, kroppsreaktion och handling. Här tränas den intagne i impuls kontroll och man belyser nya funktionella sätt att tänka, nya förhållningssätt och agerande. I denna del av Brott-brytet lär sig internerna även om fysiologiska reaktioner i samband med känslor och man introducerar och praktiserar en modell för strukturerad problemlösning. Den intagne får också lära sig att hantera negativa tankar och känslor samt förvrängda tankemönster (a.a).

## Kommunikation

Avsnittet handlar om emotionell intelligens och social kompetens för att den intagne ska kunna fungera bra tillsammans med andra människor för att på så sätt skapa en högre livskvalitet. Internerna får här en ökad kunskap om hur kommunikation fungerar och betydelsen av kommunikation samt tränas i kommunikationsförmåga för att kunna förbättra den. Kommunikation kan handla om personliga relationer och om situationer i allmänhet



såsom att ha kontakt med myndigheter och liknande, gå på anställningsintervju, be om förlåtelse eller säga nej (a.a).

## Relationer

Under detta avsnitt fokuseras det på relationernas betydelse och hur viktigt det är att kunna styra och korrigera känslor. Här betonas också konflikthanteringsförmågan och problem av relationsmässig karaktär. Brottsbrytet belyser olika typer av relationer och deras betydelse samt själviakttagelse och självreflektion. Internerna får möjlighet att granska sina relationer och titta på vad som kännetecknar bra relationer. De får också möjlighet till ökad kunskap om känslor, att kunna känna igen och sätta ord på känslor, att uttrycka och reglera känslor samt självrespekt och respekt mot andra människor. Under detta avsnitt görs en screening av den intagnes önskemål och behov gällande relationer (a.a).

## Förebygga återfall

Återfallsprevention är viktigt för att ha med sig redskap för att förhindra återfall i brott. Här får den intagne titta på de olika faserna av motivationsprocessen. Här åskådliggörs internernas livssituation och jämför den med hur de skulle önska att det skulle vara för att öka motivationen till att leva ett laglydigt liv. Denna del av Brottsbrytet går också igenom risksituationer, varningssignaler och att visa på beteendemönster som kan leda till återfall i brott samt synliggöra alternativa val och följder. Individuella planer görs upp för att förhindra återfall i brott (a.a).

## Avslutning

I avslutningen återkopplar man till tidigare avsnitt i Brottsbrytet för att samtidigt se framåt. Fokus ligger här på att summera, fullborda och tydliggöra det som tidigare gåtts igenom samt förbereda, motivera och uppmuntra inför framtiden. Viktigt är också att avslutningen blir positiv och att det finns tid till att avsluta de relationer som byggts i gruppen. I avslutningen fokuseras det också på lägesbeskrivning, mål inför framtiden och vägen dit samt graden av tillfredsställelse av de förändringar som gjorts under programtiden (a.a).



## Den teoretiska ramen

### Motivering av teorierna

För att förstå och förtydliga vårt empiriska material har vi valt att använda oss av *stämplingsteorin* samt *kognitivt beteende terapi (KBT)*. Brottsbrytet är som behandlingsprogram baserat på kognitiv terapi. Vi har valt att kritisera Brottsbrytet ur ett stämplingsteoretiskt perspektiv för att problematisera och belysa komplexiteten i ett kriminellt livsmönster och svårigheten att bryta det. Grunderna i ett kognitivt behandlingsarbete är att bland annat bli uppmärksam på stimuli, beteende och konsekvens samt känsla, tanke och handling för att kunna genomföra en förändring. Brottsbrytet har som syfte att bryta ett kriminellt mönster med kognitiva verktyg. Det finns olika teoretiska sätt att se på kriminalitet. KBT fokuserar på ett förändringsarbete hos den enskilde individen, medan stämplingsteoretikerna menar att stämplingen sker i samspel med andra i omgivningen och *inte* bara är koncentrerat till individen som begår den avvikande handlingen. Ett uttalat syfte inom KBT är att inte se till de bakomliggande orsakerna till problemen medan stämplingsteorin mer intresserar sig för bakgrunden än vad som ska göras åt problemen.

### Stämplingsteorin

Teorier hjälper oss att ordna och strukturera verkligheten. Denna ordning och struktur kan sedan få oss att se sammanhang mellan olika fenomen (Sohlberg & Sohlberg, 2009). I vårt valda ämne så har stämplingsteorin gett oss ett tydligt sammanhang av en komplex verklighet med flera verkande faktorer. Självbilden är individens uppfattning om sig själv i relation till samhällets ideal om hur en människa borde vara. Av ordets självbild att döma skulle man kunna tro att det står var och en fritt att välja den bild av sig själv som han eller hon vill ha. Vår självbild grundas och modifieras genom relationer till andra människor och dessa andra människor spelar en viktig roll i skapandet, upprätthållandet eller omformuleringen av vår självbild.

Det stämplingsteoretiska materialet har vi inhämtat ifrån två kända sociologer inom området. Den första är Erving Goffman (2001) för hans studier kring stigmatisering samt Howard S. Becker (2006) för sina studier kring avvikande beteende, också som den sociolog som mest förknippas med stämplingsteorin. Ted Goldberg (2000) är docent vid Institutionen för socialt arbete vid Socialhögskolan i Stockholm. Goldberg har forskat om narkotika i över 30 år och har gjort många långvariga och delaktiga observationer bland narkotikamissbrukare.

I sina studier har han noterat hur en specifik livsloppsmodell har utvecklats. Goldberg kallar detta livslopp för en avvikarekarriär och han tolkar den ur ett stämplingsteoretiskt perspektiv. Vi vill med denna teori inte säga att vi fråntar en individ sitt eget ansvar gentemot andra individer eller samhället, men det är en teoretisk *förklaringsmodell* som är av yttersta relevans när man som vi har valt att studera ett av kriminalvårdens behandlingsprogram som vänder sig till återfallsförbrytare. Självbild och identitet är två saker som är viktiga att undersöka när man vill förstå varför människor handlar som de gör. Ett till synes irrationellt och självdestruktivt handlande kan vara en individs sätt att leva upp till en negativ självbild för att sedan åter igen få den bekräftad - utifrån sina närmsta till en samhällelig nivå.

### Avvikande beteende – Howard S. Becker

Alla grupper i samhället ställer upp olika regler. Det här är regler som inte är statiska utan som gäller under vissa situationer och under vissa förhållanden. Alla dessa grupper har också sociala regler vilket definierar situationer och specificerar vilka aktiviteter och beteenden som är rätt eller fel. När en regel bryts så betraktas den individ som har överträtt regeln som en speciell sorts människa, en människa som inte kan betros att leva utefter de regler gruppen ställt upp. Han blir en avvikare (Becker, 2006).

I vårt samhälle finns det en mängd olika beteenden som betraktas som avvikande. Vissa av dessa avvikelser kan betraktas som positiva medan andra betraktas som negativa. Det som är avgörande huruvida individen ska stämplas som positiv eller negativ beror dels på faktorer hos individen själv, men främst hos det samhälle och de grupper individen lever och verkar i, samt de värderingar som råder inom detta fält. Det som betraktas som normalt och värdefullt inom ett samhälle kan betraktas som avvikande i ett annat.

I vårt samhälle kan man dömas till fängelse om man avviker från vårt samhälles rådande normer samt strider emot dess lagar. Vad som är ett brott och vem som ses som en brottsling är något som förändrats under århundraden på grund av förskjutningar i människors moraluppfattning, den socioekonomiska utvecklingen och den tekniska utvecklingen i samhället. Huruvida en handling är avvikande eller inte beror på hur folk reagerar på den och vilka regler som ska brytas för att det ska räknas som ett avvikande beteende skiftar över tiden. De som besitter makten har också makten att utforma och driva igenom regler vilket betyder att de regler som skapas och används för stämpling inte är universella och allmängiltiga, utan dessa regler är en produkt av en politisk process. Den individ som blir stämplad som avvikare kan också ha en annan uppfattning. Han kanske inte accepterar den regel han blev dömd efter, eller så kanske han inte uppfattar de som dömde honom som

kompetenta eller legitima att göra det. Den som blivit stämplad kan i och med det också komma att betrakta den som stämplade honom, som en annan avvikare. Enligt Becker (2006) så är ett avvikande beteende inte en kvalitet hos en människa, utan en konsekvens av andras användande av regler och de sanktioner som följs. Att bli sedd och stämplad som avvikare får stora och långtgående konsekvenser för en individs självkänsla och sociala förmåga. Den mest drastiska förändringen är att individen får en ny status och blir någon annan än den han antogs vara och blir utefter det också behandlad på ett annorlunda sätt.

Ett stort och avgörande steg i en avvikarkarriär är då individen engagerar sig i en grupp med samma avvikande beteende. Detta steg får långtgående konsekvenser och har stor påverkan hos individens självuppfattning. Den valda subkulturen får stå som modell för hur världen ser ut och hur man ska handskas med den, och individen utvecklar sina rutiner baserade på gruppens perspektiv. Denna nya grupptillhörighet konstituerar en avvikande identitet och för att kunna fortsätta sitt avvikande inom gruppen utvecklas det nya ideologiska motiv, vilket ”rättfärdigar” handlandet.

### Stigmatisering - Erving Goffman

Goffman (2001) definierar ordet stigma som en egenskap som är djupt misskrediterande. I mötet med de ”normala” blir den stigmatiserade diskriminerade på olika sätt och inom de ”normalas” ideologi förklaras de stigmatiserades underlägsenhet. Enligt Goffman resulterar denna ideologi eller stigmatologi till ett reducerande av den stigmatiserades livsmöjligheter. Det finns naturligtvis individer som bär sitt stigma utan att låta sig alieneras från de ”normala”, men enligt Goffman är det vanligaste att den stigmatiserade bär på samma värderingar som samhället i övrigt. Detta betyder att även om den stigmatiserade individen på djupet av sig själv både känner och upplever sig som en människa som alla andra, så blir den stigmatiserade i mötet med de ”normala” ändå inte accepterad fullt ut. Det här bemötandet skapar en skuld hos den stigmatiserade som i sin tur orsakar en konflikt mellan självet och de krav han ställer på det.

För att hantera denna situation så kan den stigmatiserade endera försöka rätta till det som han själv anser är den direkt bidragande orsaken till sin situation. En annan möjlighet är att den stigmatiserade bryter mot den reella verkligheten genom att gå in i en offerroll där han använder sig av sitt stigma för att skaffa sig sekundära vinster. I mötet mellan den stigmatiserade och de ”normala” kan det uppstå en känsla av ett utelämnande, osäkerhet eller otillräcklighet och den stigmatiserade brottas med den ständiga frågan hur han egentligen uppfattas. Den diskrepans som föreligger mellan den stigmatiserades virtuella och hans

faktiska identitet undergräver den sociala identiteten och orsakar en alienering både från sig själv och från samhället i övrigt. Att ansluta sig till en grupp som har samma stigma är ett sätt att övervinna denna alienering eftersom individen i det umgänget skapar en identifikation med likasinnade. Denna identifikation gör det möjligt för den stigmatiserade att få känna sig ”normal”. Dessa individer som bär på samma stigma verkar bära på likartade erfarenheter och enligt Goffman bär de också på en likartad moralisk karaktär. En moralisk karaktär vilken grundas då de finner sig tillrätta med sin situation. En fas i denna socialiseringsprocess utgörs av att den stigmatiserade tillgodogör sig de ”normalas” uppfattning om hur det är att vara bärare av detta stigma, samt vilka konsekvenser det medföljer på det personliga planet.

Goffman talar om fyra karriärmöjligheter eller socialiseringsmönster för den stigmatiserade att använda sig av och oberoende av vilken modell individen använder så kommer han vid en viss tidpunkt försättas i en ny relation till en person som bär på samma stigma som han själv.

Alla individer bär på social information. Denna sociala information förmedlas såväl av prestigesymboler som av stigmasymboler. Det som är avgörandet vid mötet mellan den stigmatiserade och de ”normala” är hur pass synligt stigmasymbolen är. Goffman benämner denna synlighet som visibilitet. Så vid ett möte mellan den stigmatiserade och de ”normala” kan den stigmatiserade ha två utgångspunkter; antingen tror den stigmatiserade att de ”normala” uppfattar stigmat, eller så tror den stigmatiserade att de ”normala” inte tar notis om det. I relationen mellan den stigmatiserade och de ”normala” så ligger problemet i den stereotypering och kategorisering som alltid sker i ett möte med andra. När en relation sedan blir mer nära och intim så försvinner denna kategoriserade attityd och ersätts med sympati, förståelse och en realistisk bedömning av individen i fråga.

Det område där den stigmatiserade berörs är således i inom det offentliga livet. Att ha en stigmatiserande hållning skapar i sin tur andra problem och rädslan över att bli avslöjad är stor. Denna hållning kan komma att rikta sig mot den närmre kretsen av vänner eftersom skammen är stor och i och med det så ljuger den stigmatiserade hellre om sin bakgrund. Goffman menar att det är här det stora problemet ligger, i diskrepansen som finns mellan den virtuella och den verkliga sociala identiteten. Här måste den stigmatiserade lära sig att hantera den spänning och kontrollera den information han lämnar ifrån sig, för att inte riskera att bli utlämnad. Goffman säger samtidigt att denna förklaringsmodell sällan är tillräcklig eftersom verkligheten är mer komplicerad än så. Han menar att de ”normala” och den stigmatiserade ingår som två sårbara delar i varandra – vågar den ena sidan visa sin sårbarhet så vågar även

den andra. Sammanfattningsvis så menar Goffman att lösningen på stigmatproblemet är fungerande relationer.

### Ted Goldberg

Barnets föräldrar är individens första och ofta viktigaste ”signifikanta andra” som Goldberg (2000) uttrycker det. Det är genom våra föräldrar som vi börjar formulera vår självbild. Allteftersom vi blir äldre och får kontakt med andra signifikanta andra, kommer även dem att påverka vår självbild men då är grunden redan lagd.

Den första stämplingen enligt Goldberg kommer från föräldrarna. Den samhälleliga stämplingen är det andra stadiet. Stämpling är en process som består av upprepade negativa reaktioner från signifikanta andra som resulterar i att individen omdefinierar sin självbild till att bli mer negativ än vad den tidigare varit. Detta är inget som sker över en natt, utan är en process som sker under en längre tid. Och även om individen kan identifiera vissa dramatiska händelser in sitt liv så utgör oftast inte dessa grunden till hans eller hennes självuppfattning. Självbildens växer ur summan av många stora och små händelser samt reaktioner över en lång tid. Så när denna självbild väl etablerats så krävs det lång tid för att förändra dess grundläggande innehåll även om mindre omformuleringar är möjliga på kortare sikt.

Grundtanken i stämplingsteorin är just att avvikande identiteter hos människor skapas genom att de stämplas eller stigmatiseras. En avvikande handling från en ung människa kan innebära att viktiga personer i omgivningen betraktar och behandlar honom/henne som ”kriminell” eller ”värsting”. Detta skapar sociala identiteter som den stämplade människan så småningom kan införliva i sin självbild, för att sedan ligga till grund för framtida handlingar och liv.

Goldberg (2000) talar om att stämplingsteorin kan misstolkas som en ”låt gå” politik där man ska avhålla sig från att göra något eftersom det bara förvärrar situationen men att det inte finns någon logisk koppling mellan en stämplingsteoretisk ansats och en ”låt gå” politik. Goldberg menar att det är precis tvärtom, att stämplingsteorin *förklarar* varför andra människor måste reagera när någon bryter mot vårt samhälles regler och normer. Samtidigt så belyser stämplingsteorin varför vissa sätt att reagera är att föredra framför andra eftersom vissa sätt har stämplande effekter medan andra inte har det, och att det är den senare typen som av reaktioner som stämplingsteoretiker förespråkar. Tyvärr är den förstnämnda kategorin av stämplingsreaktioner mycket vanligt i vårt samhälle och kriminalvården är inget undantag.

Oavsett var som kallas avvikande eller normalt, så har allt mänskligt beteende en kollektiv komponent. Detta innebär att vi måste titta på samtliga människor som på något vis är

inblandade i handlingen och naturligtvis också den som begår handlingen. Vi måste också titta på dem som upprätthåller moralen genom att ”upptäcka” avvikelser och tillämpa juridisk och/eller informella sanktioner. All dessa komponenter är delaktiga i ett samspel där man inte kan förenkla det hela till att bara titta på *en handling* eftersom man inte kan förstå vad den ena gör utan att relatera det till vad de andra gör/har gjort. Alla människor har någon gång i sitt liv begått avvikande handlingar. Varför endast ett fåtal fullföljer en avvikarkarriär kan enligt Goldberg förklaras med hjälp av stämplingsteorin. Han menar att de individer som kommer att utsättas för stämpningsreaktioner i sina tidiga kontakter med samhället oftast inte är av en slump. Han menar att ett barn som stämplats av sina föräldrar löper större risk för fortsatt stämpling utanför hemmet. Sammanfattningsvis menar vi att både Beckers, Goffmans och Goldbergs teorier om stämpling bidrar med en kunskap kring ett avvikande beteende och stigmatisering. Detta tycker vi går att applicera på hur de intagna ser på sig själva, samt deras upplevelse av hur de uppfattas av sin omgivning.

### **Kognitiv beteendeterapi**

Kognitiv beteendeterapi, så kallad KBT, är en psykoterapeutisk inriktning som är handlingsorienterad och fokuserar på förändring av problematiska beteenden. Beteende definieras som allt som vi säger, tänker, gör och känner samt fysiska reaktioner. Den kognitiva inriktningen innebär att man sätter upp konkreta mål för beteenden och upplevelser (Öst, 2006). Enligt den amerikanska beteendeterapeutiska föreningen kan beteendeterapi definieras som:

...en speciell typ av behandling som är starkt förankrad i forskning. Den hjälper människor att kunna genomföra specifika förändringar eller nå vissa mål. Dessa mål kan innebära ett nytt sätt att fungera, känna, tänka och att hantera problem. Beteendeterapi (BT) och kognitiv beteendeterapi (KBT) fokuserar vanligtvis på den nuvarande situationen snarare än på det förflutna. Man koncentrerar sig på klientens egna synpunkter och perceptioner av sin situation snarare än på personlighetsegenskaper. BT och KBT syftar till att ge människor bättre kontroll över sina liv och detta åstadkommes genom att hjälpa människor att ändra sin gamla problematiska livsföring och genom att uppmuntra bättre fungerande sätt att leva (Öst, 2006).

Aaron Beck utformade den kognitiva terapin och talade om kognitiva scheman för hur människor tänker och handlar både inför sig själv gentemot omgivningen. Det kognitiva schemat befästs genom tidigare livsupplevelser och formar hur vi tyder verkligheten. Vi sorterar ut relevanta stimuli (faktorer eller signaler som påverkar vårt beteende och ger konsekvenser) från en situation som passar vårt kognitiva schema och sorterar bort andra som inte passar in. Denna urvalsprocess bestämmer hur vi uppfattar händelsen. Det kognitiva



schemat innefattar all kunskap som han/hon har om sig själv och sina relationer till omvärlden (Perris, 2003).

Metoderna i behandlingen anpassas efter individens problematik och behandlingsmålen sätts upp tillsammans med klienten som får uppgifter mellan sessionerna som ska utföras (Öst, 2006; Daleflod & Lardén, 2004). Kognitionen innefattar hur människan uppfattar sig själv och världen runtomkring och avser både medvetna, verbala tankar samt omedvetna tankar såsom bildföreställningar och fantasier. Kognitiv terapi förutsätter att vårt tankesätt påverkar hur vi uppfattar omvärlden och hur vi hanterar våra problem. Klienten har under terapin möjlighet att bryta destruktiva tankemönster och grundantaganden som har samband med den problematik han/hon har. I behandlingen lär sig klienten att känna igen och ifrågasätta tankefel i tolkningen av verkligheten. Det kan vara oproportionerliga eller extrema slutsatser klienten drar. Dessa dysfunktionella tankesätt motverkas sedan genom att identifiera de kognitiva strukturerna och ersätta dessa med nya, mer funktionella. Individen ges också verktyg för att kunna hantera svårigheter och ges tillfälle att förbättra sin förmåga att begripa och tankemässigt bearbeta dessa (Daleflod & Lardén, 2004; Perris, 2003; Cullberg, 2000).

Det kognitiva synsättet går ut på att känslor, tankar och handlingar påverkar varandra och går att förändra. Hur vi tänker influerar hur vi mår och hur vi fungerar. Arbetet inom KBT är mycket aktivt, strukturerat och systematiskt och där målen för behandlingen ska vara tydliga och specifika. Det är också vanligt förekommande att behandlingen inkluderar samarbete med nätverket kring klienten för att kunna påverka problemen i den miljö där de kan tänkas uppkomma (Daleflod & Lardén, 2004).

Inom det kognitiva perspektivet brukar man också tala om automatiska tankar som är dysfunktionella och kan innebära att en del individer tolkar sin omgivning felaktigt. De automatiska tankarna kan exempelvis ge upphov till sorg, förtvivlan och vrede. Våra känslor skapas inte utifrån yttre förhållanden utan utifrån hur vi tolkar dessa (Melin & Näsholm, 1998).

Terapeuten i KBT fungerar som en person som har kunskap kring hur individen själv ska kunna hjälpa sig själv och här är det klienten själv som är ansvarig för behandlingen. Detta förväntas ge mer bestående förändringar hos individen då denne själv lär sig att hantera svåra situationer. En förutsättning för den kognitiva terapin är att det finns en god relation mellan behandlaren och klienten och relationen mellan dessa ska präglas av samarbete. Behandlingen fokuserar på nuet och mindre på klientens historia och barndomsupplevelser. Istället pratar man kring och övar på vad individen kan göra i kommande problematiska situationer och hur

han/hon kan förfara för att få ett fungerande liv (Öst, 2006; Elsass, Mørch, Merete & Rosenberg Nicole K, 1997).

Inlärningspsykologiska principer intar en viktig roll inom KBT. Inläring kan definieras som en förändring hos en individ som bygger på erfarenhet och som påverkar individens beteende. Beteendet står enligt denna teori under stimuluskontroll där stimulus är faktorer eller signaler som påverkar vårt beteende och ger konsekvenser. På detta sätt kan ett beteende förstärkas eller försvagas och eftersom det är inlärt är det alltså möjligt att lära in ett nytt, mer funktionellt beteende såsom exempelvis att leva ett laglydigt liv (Daleflod & Lardén, 2004). Beteendeterapeuter menar att de flesta problemen utvecklas, förändras och vidmakthålls genom olika typer av inläring. De långsiktiga konsekvenserna för våra beteenden påverkar oss mycket lite utan det är de omedelbara och kortsiktiga konsekvenserna som till mångt och mycket styr vårt beteende.

Operant inläring introducerades av inläringsteoretikern Burrhus F. Skinner under 1950-60 talet. Förändring av beteende kan enligt Skinner ske genom positiv eller negativ förstärkning, bestraffning eller utsläckning. Sannolikheten för att ett beteende upprepas och lärs in ökar om det uppmuntras och omgäende får en positiv konsekvens. Får beteendet däremot en omedelbar negativ konsekvens minskar sannolikheten för att det återupprepas. Beteendeanalys görs ofta inom ramen för det kognitiva behandlingsarbetet och har för avsikt att definiera klientens problem och hitta de beståndsdelar som vidmakthåller och kontrollerar dessa. Man försöker identifiera vilka förstärkarna till beteenden som innebär problem för klienten och hur det kommer sig att inte mer eftersträvansvärda beteenden blivit förstärkta. Fokus ligger här på både inre och yttre beteenden, hur vi tänker, känner och våra fysiska reaktioner (Öst, 2006).

### Kognitiv behandling i grupp

Behandling i grupp brukar utföras med mellan sex till tio personer som träffas regelbundet med en utbildad ledare. I dessa grupper är tanken att deltagarna ska stimuleras att så öppet och ärligt som möjligt tala om sig själva och sina individuella problem. Dessa behandlingar är inte lika resurskrävande som individuella behandlingar men kan heller inte fokusera lika mycket på den enskildes behov, beteenden och livsberättelse. Klienten får mindre enskild tid med behandlaren och kan få en upplevelse av att man inte hinner gå på djupet med den personliga problematiken (Cullberg, 2000).

I behandlingar som sker i grupp använder man sig av den dynamiken som finns i gruppen. Detta kan exempelvis vara att individerna kan känna känslan av hopp när någon annan i

gruppen gör framsteg och lära sig av andras erfarenheter. Människor formas av sin omgivning och i relationerna till betydelsefulla personer. Gruppdeltagarnas individuella problematik brukar yttra sig i relationen till och vid kontakt med människor varvid gruppen blir en viktig del i denna läroprocess. Behandlaren och deltagarnas gemensamma livserfarenheter, kunskaper, insikter, känslor och tankar utgör här en större potential än vad den enskilde individen kan uppbåda. I behandling som sker i grupp ingår oftast undervisning och rådgivning kring exempelvis ett visst problem som gruppmedlemmarna delar. Deltagarna ges här en förklaring och ökad kunskap kring exempelvis kriminalitet (Yalom, 1995).

Nytan av att behandla människor i grupp istället för individuellt brukar beskrivas utifrån *förståelse, känslor och handlingar*. *Förståelsen* handlar om det pågår pedagogiska processer i gruppen, att lära sig av de andra, genom att iaktta de andra och att det finns fler som har samma känslor, tankar och problematik. Det problem jag har är inte unikt och jag är därmed inte ensam om detta. Förståelsen syftar också till individernas ökade förmåga att identifiera sig med människor i och utanför gruppen. Behandling i grupp kan också ge en ökad insikt i hur man fungerar, både som individ och i relation till andra. Diskussioner och processer i gruppen gör att gruppmedlemmarna når nya insikter och en högre grad av förståelse.

*Känslor* är den andra faktorn som är viktig i en grupp. Individerna lär sig att acceptera andra i gruppen vilket skapar en positiv känsla av gemenskap och sammanhållning vilket är grundläggande för ett förändringsarbete. Det brukar också uppstå en känsla av att vilja hjälpa andra i gruppen genom att ge stöd, råd, empati eller förståelse, att dela med sig av sina erfarenheter och problem vilket skapar en känsla av att känna sig behövd. Allt detta leder till en känsla av att tillhöra gruppen vilket skapar ömsesidigt beroende och förtrogenhet mellan gruppmedlemmarna.

*Handlingsfaktorerna* består i att individerna får möjlighet att uttrycka sina känslor inför en lyssnande grupp och få ur sig en del av det de gått och burit på. Genom att ventilerat sina känslor i gruppen kan man också få de andras reflektioner på dessa för att få reda på om mitt eget beteende var väsentligt eller inte. Interaktionen i gruppen är en möjliggörande faktor där om man skapat en trygg miljö kan bearbeta känslor och tankar i samspel med andra människor och utveckla sin kommunikationsförmåga (Jenner, Johansson, 1977). Ett positivt bemötande inom gruppen är viktigt för att skapa tillit och för att gruppmedlemmarna vågar avslöja sina innersta känslor och tankar (Yalom, 1995).

KBT i grupp ger gruppmedlemmarna möjlighet till att öva på olika sociala situationer i exempelvis rollspel och ge andra i gruppen återkoppling på det sociala samspelet (Antony, Bieling & McCabe, 2008). När individen i gruppen prövar att förändra sitt beteende och inser

att det nya sättet att uppträda får bättre konsekvenser än det gamla förstärks det både i och utanför gruppen (Yalom, 1995). I grupp betonas även att klienten lättare känner igen sig i kognitiva misstag som görs av andra än som görs av de själva och det i den kognitiva formen av gruppterapi ges också möjlighet till att ge flera exempel på kopplingar mellan tanke, känsla och handling än vad det gör inom individuell terapi. Interaktionen i en KBT-baserad gruppbehandling är viktig och innehåller samspelet mellan gruppmedlemmar emellan, ledarna emellan om det finns flera, och naturligtvis mellan deltagarna och ledarna. I behandling i grupp finns möjlighet att skapa en miljö som antingen befrämjar eller undergräver att deltagarna ska ta till sig de kognitiva strategierna (Antony, Bieling & McCabe, 2008). Samspelet mellan individerna i gruppen kan också medföra problem och speciellt om gruppen består av personer som har problematiska sätt att uppträda mot andra människor vilket kan resultera i osämja och splittring av gruppen. I dessa fall är gruppledarna viktiga för att dämpa denna form av dysfunktionalitet.

För att anknyta till vårt ämne kriminalitet så används KBT för att förändra prokriminella förhållningssätt, tankemönster, missbruk och beteenden som mynnar ut i våld. Man vill här med kognitiva verktyg lära in nya beteenden. I KBT ligger fokus på att lära individen att hantera problem och påverkan från det kriminella umgänget samt ta tillvara på de tillgångar som finns kring människan i form av nätverk, begåvning och intressen (Daleflod & Lardén, 2004).

## Tidigare forskning

### Internationell forskning om effekter av behandling av missbrukare i kriminalvård

Mats Fridell är docent vid psykologiska institutionen i Lund och Morten Hesse är docent vid "Center for rusmiddelsforskning" vid Århus Universitet, Köpenhamn. Fridell och Hesse har på BRÅ:s uppdrag gjort en genomgång av forskningen om effekter av behandlingsinsatser för missbrukare inom kriminalvården (Fridell & Hesse, 2005). En stor del av de intagna på anstalt är missbrukare - både i europeiska länder och USA och Canada. Trots detta finns det ganska få studier som belyser effekter av behandlingsmetoder i fängelse. Ännu färre är de studier som bygger på randomisering, det vill säga där slumpen får avgöra vilka som får behandling, respektive får ingå i en kontrollgrupp. Ytterligare en begränsning hos befintliga studier är att de ofta saknar en detaljerad beskrivning av vad det studerade programmet innebär och vad som utmärker dem som deltar. En brist är att det är få studier som undersöker effekter *både* på missbruk och återfall i kriminalitet. Fridell och Hesse (2005) har efter sedvanlig databassökning gått igenom ett 150-tal studier, inklusive 14 metaanalyser som bedömts som relevanta, därutöver har de gjort en särskild fördjupad analys av de 51 randomiserade studier de stött på som innehöll både återfall i brott och drogmissbruk som utfallsmått.

#### Behandling påverkar återfall men effekterna är små

De utvärderingar som har gjorts visar på att behandlingsprogram för missbrukare i fängelse har vissa effekter på återfall i brott – även om dessa effekter är ganska små. I genomsnitt minskar andelen som återfaller med drygt tio procent, vilket innebär att om hälften i kontrollgruppen återfaller är andelen återfall runt 44 procent i gruppen som fått behandling. Detta kan betraktas som små förbättringar, men måste ses i ljuset av de mycket höga samhällskostnader som missbruk i kombination med återfallsbrottslighet innebär. En sluten plats i en svensk anstalt kostar runt 600 000 kronor per år, fem procent av de cirka 1 400 platserna i narkotikasatsningen motsvarar 72 platser, den årliga kostnaden för antalet platser är således 42 miljoner. Vad som också ska räknas in och som kostar samhället stora summor pengar är den slags brottslighet som återfallsförbrytarna står för.

## Terapeutiska samhällen mest effektiva

Den typ av behandlingsmetod i anstalt som mest konsistent visar positiva resultat är terapeutiska samhällen. Innehållet i det terapeutiska samhället kan variera men Fridell och Hesse (2005) menar att de grundprinciper som utmärker ett terapeutiskt samhälle är det mest iögonfallande draget både inom och utom fängelsesystemet en hierarkisk struktur, en stark påverkan på den enskilde och gruppen genom grupptechniker, krav på eget engagemang, krav på förändring av destruktivt beteende genom olika metoder, krav på att lära nya och adaptiva beteenden i relationen till andra människor och strikta krav på avhållsamhet från droger och kriminellt beteende. Helt avgörande är att personalen måste kunna skapa delaktighet hos de intagna så att klient-/patientgruppen själv tar över och konsoliderar goda normer som motverkar kriminella attityder och beteenden och själva utövar ett tryck mot att följa regler och normer som är gynnsamma för hela gruppen under behandling.

Det terapeutiska samhället innehåller olika terapeutiska metoder som ofta inkluderar tolvstegsbehandling men även behandling med beteendeterapeutiska inslag, enskilt och i grupp. Det är också vanligt att denna behandling inrymmer både en anstaltsdel och en efterföljande frivårdsdel. Effekten tycks bli bättre om anstaltsbehandlingen sedan fortsätter ut i frivården. Särskild stor betydelse för resultatet är om den sammanhängande behandlingstiden är tillräckligt lång, minst tre till sex månader.

Omlärande och beteendeterapeutiska program har också visat sig kunna minska återfall och kan ingå i dessa terapeutiska samhällen. Dessa program är manualbaserade och kräver en adekvat utbildning hos behandlarna för att metoderna ska kunna komma till sin rätt. Förutom omläring av felaktiga beteenden inriktas dessa metoder på att aktivt förärva nya och adaptiva beteenden. Denna behandling sker antingen i grupp eller individuellt. Inom kriminalvården ges en del av de specifikt utvecklade programmen enbart under fängelsetiden, medan andra ges i frivården. Kvalitativa studier har gjorts i både Sverige och England när det gäller de beteendeterapeutiska programmen och i båda studierna har de intervjuade gett exempel på att programmen kan ha positiva effekter under själva *anstaltstiden*, vilket är sådant som inte syns i studier med återfall efter frigivning som enda effektmått

## Analys av behandling i kriminalvård för missbrukare

I sin metaanalys valde Fridell och Hesse (2005) ut behandlingsstudier som hade både återfall i missbruk och brott som resultatmått. I 17 av de 22 studierna återföll en mindre andel av experimentgruppen än kontrollgruppen i brott, dock vad effekterna små i samtliga studier. När

det gällde missbruket var effekterna emellertid större. Fridells och Hesses (2005) tolkning är att kriminellt beteende reduceras mer påtagligt hos missbrukare som har kriminalitet som sekundärt problem, än hos kriminella som har missbruk som ett sekundärt problem. En slutsats är att det är mycket viktigt att i större utsträckning uppmärksamma att åtgärdsbehoven kan variera mellan de två grupperna och låta denna fråga ingå när behandlingsinsatser för kriminella missbrukare utformas och utvärderas.

### Vad kan förbättra resultaten?

Fridell och Hesse (2005) diskuterar två möjliga förklaringar till att behandlingseffekterna hitintills varit ganska begränsade. Den första förklaringen är den svårighet som anstaltsmiljön i sig innebär eftersom det finns ett starkt kriminellt normsystem bland de intagna på som kan bidra till att grupprocesser kompliceras. Dessa kriminella normsystem kan försvåra möjligheten att bilda behandlingsgrupper som klarar av att stå upp för, samt upprätthålla andra normsystem än det kriminella. Den andra förklaringen kan vara ambitionen att *alla* klienter ska erbjudas behandling eftersom de som inte är mottagliga för behandlingen tenderar att statistiskt dölja de positiva resultat som uppnås bland de behandlingsmotiverade. Sannolikt så medför det också att de "behandlingsresistenta" eller omotiverade individerna som deltar i behandlingen inverkar negativt på resten av gruppssammanhållningen och även på de andra individernas motivation. Fridell och Hesse (2005) ger förslag på några åtgärder som kan öka effektiviteten samt bidra till ett bättre resultat:

- Att skilja på klienter där kriminella beteendemönster är det primära och klienter där de kriminella beteendena är sekundära och delvis förklaras av behovet att finansiera drogmissbruket. Därigenom kan kunskapen öka om vilka behandlingsinsatser som är mest effektiva för de olika grupperna. Med dagens kunskaper förefaller det rimligt att i större utsträckning prioritera klienter med missbruket som det primära problemet och kriminaliteten är en följd av missbruket. Förutsättningarna att nå effekter torde då öka.
- Att de programledarutbildade på anstalt har terapeutkompetens. Terapeutkompetens hos behandlarna kan öka deras förmåga att hantera sviktande motivation hos klienterna och därmed öka andelen som fullföljer en påbörjad behandling.
- En mer bestämd satsning på ett vårdkedjetänkande med träning av

grundläggande färdigheter inom ramen för ett terapeutiskt samhälle redan i fängelset och en fortsatt obruten påverkan i öppenvård borde kunna öka klienternas vilja att följa normer och minska återfall.

Fridell och Hesse (2005) återfann också i sin studie flera insatser som inte hade visat sig ha några effekter på återfall.

- *Straffpåföljder för brott* är inte i sig någon effektiv åtgärd för att förhindra återfall.
- *Ökad inlåsningstid* visade samband på något ökad återfallsbenägenhet.
- Inga effekter av *MI som komplement till andra kognitiva beteendeterapeutiska tekniker för personer med ett missbruk*.

Däremot fanns det en klar positiv evidens för att *metadon som behandlingsmetod för personer med ett opiatmissbruk*, i frihet, ledde till förbättrad hälsa, bättre social situation bland deltagarna samt minskad kriminalitet.

### **Intervjustudie om långtidsdömda fångar**

Anders Greens (1996) syfte med sin intervjustudie med långtidsdömda fångar var att ta reda på hur internerna, som vårdtagare, upplevde kriminalvårdens arbete samt få en bild av hur verksamheten fungerar – formellt och informellt. Att hamna på anstalt innebar en ny identitet för de flesta interner. Många upplevde sig bara som sitt inskrivningsnummer som de blev tilldelade. Flera av de intervjuade ansåg sig själva vara helt misslyckade individer och att de inte orkade stå emot dessa negativa känslor. De ansåg även att denna negativa självbild förstärktes eftersom de enbart umgicks med andra likartade personer, andra intagna med samma kriminella identitet och att detta i sig upplevdes som ett extra straff. Det negativa umgänget vägde väldigt tungt och de flesta intervjuade bekräftade att livet på en anstalt lätt blev ett rått och känslolöst manssamhälle och att man måste vara en hård person för att inte ”ätas upp”.

En allmän uppfattning bland de intagna var att det behövdes mer vård resurser inom kriminalvården. Psykologer efterlystes i hög utsträckning och även om vissa hade varit i kontakt med en psykolog så var deras upplevelse att det var tidsmässigt otillräckligt. Samtliga intervjuade hade mycket att säga om personalen på anstalterna. Upplevelsen av att det inte spelade någon roll vem man är privat eller socialt var allmän – antingen är man fånge eller så är man personal. Dessa två roller bestämde också vilken du räknades vara som person. Många



av de intervjuade efterlyste personal med bättre bildning för att de bättre skulle kunna möta de krav som ställdes på dem i deras yrke. Detta skulle kunna leda till att personalen tog tag i den problematiken som fanns på "golvnivå". Att känna till systemet och sina rättigheter, samt ha förmåga att kunna framföra dem för att överhuvudtaget bli hjälpt, var något som samtliga ansåg vara av stor vikt. Det var också eftersträvansvärt för de intervjuade att kunna ha "normala diskussioner" med andra personer än sina medintagna och flera av dem hade en önskan att anstalter på något sätt skulle länkas ihop med det övriga samhället. Detta för att allt liv inne på anstalten kretsar kring kriminalitet. Anpassningsprocessen till ett liv inne på en anstalt är med andra ord svår och det tar tid att vänja sig och det kan även skapa nya sår.



## Empiri och löpande analys

Vår empiri är strukturerad utifrån gemensamma frågor, specifika frågor till internerna samt specifika frågor till de programledarutbildade kriminalvårdarna. De gemensamma frågorna har vi ställt både de till de intagna och de programledarutbildade kriminalvårdarna eftersom vi anser att de frågorna är av relevans för båda grupperna. Vi har sedan valt ut vissa specifika frågor som enbart berört de intagna eller de programledarutbildade kriminalvårdarna. Efter varje avslutad fråga har vi gjort en analys där vi gjort kopplingar till tidigare forskning och teorier.

### Gemensamma frågor till de intagna samt de programledarutbildade kriminalvårdarna

#### Främsta anledningarna till återfall i brott

Under våra intervjuer framhöll de intervjuade att en av de främsta anledningarna till återfall i brott är droger och alkoholmissbruk. Brist på generell behandling och vård samt okunskap om missbruk bland kriminalvårdspersonalen är något som benämns som centralt av internerna. En *intern* säger:

Alltså det handlar om kriminalvårdens behandlingsprogram. Det är otroligt bristande kunskaper hos kriminalvården när det gäller drogmissbruk och drogproblematik och hur det grundar sig, hur man tar tag i det. Det är förvaring sedan så skiter dem i resten.

En annan av *internerna* säger:

Återfall tyder på en brist på tillit till samhället, brist på tillit vid närmanden och i vissa fall, brist på tillit till sig själv. Det finns inga behandlingsprogram. De här människorna kallar sig för vårdare (nickar ut mot korridoren där kriminalvårdsinspektörerna går förbi), det finns ingenting som är vård i det som bedrivs av dem. Och skulle ni fråga personligen någon av dem, om de kan någonting om vård, tror jag inte att de vet vad ordet står för.

En av de programledarutbildade kriminalvårdarna bekräftar bristen på just behandling och säger att många fler borde få möjlighet att delta i Brottsbrytet och det är nödvändigt att jobba med kriminaliteten hos många fler. Något som benämns av både interner och kriminalvårdare är att livet som frigiven, utslussningen i samhället, ska påbörjas samma dag som internen blir inskriven på anstalten för att förebygga återfall. Detta för att skapa en bättre situation än den man hade innan anstaltsvistelsen. Det är viktigt att ta tillvara på tiden på anstalt och skapa en meningsfull sysselsättning för att verkställighetstiden inte ska uppfattas som förvaring. Detta är en uppfattning som delas av de interner och kriminalvårdare som ingick i vår studie.

Kriminalvårdarna talar också om brister på individ – och samhällelig nivå. En av kriminalvårdarna säger att många är kriminellt identifierade och har kriminella värderingar som styr dem. En annan riskfaktor är det kriminella nätverket som individen ingår i, med tillhörande attityder. Samhällsklimatet beskrivs också som tuffare av en kriminalvårdare och att den som en gång har hamnat utanför har svårt att ta sig in igen.

## Analys

Att droger och alkoholmissbruk är en riskfaktor för kriminalitet bekräftas av forskning på området som benämner missbruk som viktigt att behandla för att förhindra återfall i brott. Detta belyses av Fridell och Hesses (2005) rapport. Drog och alkoholmissbruk är något som både interner och kriminalvårdare återkommer till flera gånger under intervjuerna. Kriminalvårdaren säger att det är tuffare ute i samhället nu och svårare att ta sig tillbaka. Här kan Brottsbrytet som en KBT-baserad metod ifrågasättas eftersom detta bygger på att det är individen *ensam* som ska genomgå en förändring. Detta trots att samtliga informanter anser att problemen också finns på en samhällig nivå.

Att utslussningen ska påbörjas redan samma dag som internen blir inskriven på anstalt är också kriminalvårdens grundtanke. För att sedan förebygga återfall i brott så har det visat sig vara viktigt att internerna under anstaltsvistelsen ingått i ett terapeutiskt samhälle. Detta bekräftas också av Fridells och Hesses forskning (2005). Deras rapport visar att de mest hållbara resultaten när det gäller återfall i brott har varit och sedan fått fortsatt, långvarig behandling i frivård.

Bristen på tillit till sig själv och till samhället är något som också Goffman (2001) talar om. Han beskriver det som en diskrepans mellan den stigmatiserades skenbara och faktiska identitet och det undergräver den sociala identiteten vilket resulterar i en alliering – både från sig själv och samhället i övrigt.

## Möjliggörande och förhindrande faktorer inom Brottsbrytet

På frågan om möjliggörande faktorer inom Brottsbrytet så talar alla interner om vikten av den egna motivationen för att ett förändringsarbete skall kunna vara möjligt. Angående förhindrande faktorer säger en av *internerna*:

Kunskaperna hos dem som håller i Brottsbrytet är ju en förhindrande faktor eftersom de omöjligt kan läsa sig till, eller få den insikten i vad det handlar om, om man inte själv varit där. Det är en omöjlighet,

alltså är det en begränsning. Det handlar också om pengar och öppet sinnelag hos dem som sitter och bestämmer. Man måste ta hjälp från alla möjliga håll.

En uppföljning av Brottsbrytet var något benämndes som en annan förhindrande faktor av de intagna. En av *internerna* säger:

Brottsbrytet är ju jättebra, men sen borde det ju nästan finnas någon liten uppföljning också - personligt. Efter mitt Brottsbrytet så har ju liksom ingenting hänt. Man måste ju liksom ha mer kontakt. Helst att då kontaktpersonen som man har hjälper till lite mer än vad de faktiskt gör.

Detta bekräftades också utav en av kriminalvårdarna som säger att det *ska* göras en uppföljning men att det oftast inte gör det eftersom interna går ur systemet, och att de inte ”*letar efter folk som var dömda, där verkställigheten har gått ut liksom, så det är ju lite bristaktigt*”. En av de andra interna talar om Brottsbrytet som ett kognitivt arbete, väldigt självständigt, men hade svårt att se att det var ett *behandlingsarbete*. Han säger dock att de två programledarutbildade kriminalvårdarna gjorde sitt bästa men säger att man inom anstalterna måste jobba mer med kunskaperna när det gäller internernas upplevda situation. Han säger att de flesta som sitter där vet att de har gjort fel, men sen? Att den frågan aldrig kommer upp och att det är en något som skulle kunna effektivisera behandlingsarbetet bättre. Han säger att Brottsbrytet kommer med frågor som är nära men inte tillräckligt nära inpå.

En av kriminalvårdare säger att om man inte anser att kriminaliteten är ett problem, och om man inte har önskemål att förändra sig, så är hela programmet som att kasta pärlor till svin. En av de *programledarutbildade kriminalvårdarna* problematiserar behandling i grupp och säger:

De tar ibland också med sig sin tuffa attityd när de är i grupp. Det brukar vara så i början när de ses, att de har den där tuffa attityden. De måste ju kolla varandra också där, men efter ett tag, om det är någon som bryter det så brukar det också bara bra. Då släpper det liksom.

En av kriminalvårdarna pratar också om vikten att få med kollegor och chefer på tåget, samverkan är viktig och tron på att Brottsbrytet är ett bra program. Det är av största vikt att man överför det som händer i Brottsbrytet till internas kontaktmän på anstalten för att öka förståelsen för den process som internerna genomgår i programmet.

## Analys

Att det är av vikt att de programledarutbildade på anstalt har en terapeutkompetens är något som Fridell och Hesse (2005) tar upp i sin forskningsrapport. Detta för att öka behandlarnas förmåga att hantera klienternas sviktande motivation och därmed öka andelen som också fullföljer en påbörjad behandling. Fridells och Hesses (2005) forskning angående en mer bestämd satsning på vårdkedjetänkandet, med ett terapeutiskt samhälle redan på anstalten, samt en *fortsatt obruten* påverkan i öppenvården bekräftas också under våra intervjuer. Samtliga interner efterfrågade en uppföljning och två av kriminalvårdarna upplevde frånvaron en uppföljning som en förhindrande faktor.

En av de intagna talar om svårigheten att komma på djupet i Brott-brytets behandlingsarbete. Samma förhindrande faktorer tas också upp av Cullberg (2000) under rubriken *Kognitiv behandling i grupp*. Han menar att klienten får mindre enskild tid med behandlaren som kan ge en upplevelse av att man inte hinner gå på djupet med den personliga problematiken. Problematikering av behandling i grupp bekräftas och diskuteras också i Fridell och Hesse (2005). Anstaltsmiljön i sig är ett problem eftersom det finns ett starkt kriminellt normsystem bland de intagna som kan bidra till att dessa gruppprocesser kompliceras. Fridell och Hesse (2005) menar att detta kriminella normsystem försvårar möjligheten att bilda behandlingsgrupper som klarar av att upprätthålla andra normsystem än de kriminella. Ett annat problem kan vara att de individer som Fridell och Hesse (2005) beskriver som "behandlingsresistenta", det vill säga personer som är omotiverade. Dessa kan i sin tur inverka negativt på resten av gruppsammanhållningen och i och med också påverka motivationen hos de andra i gruppen.

## Om Brott-brytet underlättar en integreringen i samhället

På frågan om Brott-brytet underlättade en integrering i samhället svarade alla interner enhetligt nej. En av de *intagna* säger:

Det är bra verktyg och bra saker man lär sig. Eller får reda på. Sen om det underlättar för integreringen att komma tillbaka, bara genom att tänka på brott-brytet, det är ju, det är jag lite mer osäker på Det tror jag inte underlättar så mycket genom att gå brott-brytet. Så mycket förvandlas man nog inte tror jag.

En annan *intern* säger:

Nej! Jag ser inte att Brott-brytet underlättar integreringen i samhället. Varför? Brott-brytet är en kurs, som bygger på kognitiv terapi där man sitter och pratar, men vi sitter där och det här bygger på att man är

ärlig mot sig själv. Man kan sitta där och bara nicka, skriva på ett papper, fika, tack och hejdå. Om det underlättar integreringen i samhället? Nej! Blev någon av dem mindre brottsliga? Det kan jag bara svara för mig själv. Innan jag kom hit hade jag fattat mina egna beslut och tagit avstånd ifrån de saker jag har gjort. Så Brott-brytet har inte i mitt fall underlättat något annat än vissa tankar jag hade när frågorna ställdes.

Och den tredje *intern*en säger:

Nej, det gör det inte, alltså inte på det här viset. Det underlättar INTE. Det startar en process hos en människa förhoppningsvis, men det underlättar inte integreringen i samhället. Det kommer på en helt annan nivå

Vikten av ett stabilt nätverk de programledarutbildade kriminalvårdarna eftersom det enligt dem ökar chanserna till en integrering i samhället och därmed också ökad möjlighet komma ut i arbetslivet igen. En de programledarutbildade kriminalvårdarna säger att *”det är klart att det underlättar integrering i samhället, om man kan närma sig andra världar, alltså andra sammanhang än vad man tidigare var i”*. Den programledarutbildade kriminalvårdaren menar vidare att detta är kopplat till kommunikation, relationer och förmågan att kunna uttrycka sig. Detta beskrivs också som något väsentligt i Brott-brytet. Sånär säger en av kriminalvårdarna:

Kunna uttrycka sig, säga, alltså hur man pratar med chefen, när du pratar med din arbetsgivare. Man får själv ta upp vad är det jag har bökigt med, när jag ska söka jobb och såhär. Så vi har ju rollspel, vi har ju övat på det som man tycker är jobbigt. Sen är det ju att man fixar det, man fixar grejer, man fixar de här bitarna och det gör att man förhoppningsvis ökar tilltron till sig själv, att man är good enough. Att vi är inte sämre, och vi är inte bättre.

## Analys

Internerna säger att Brott-brytet är en KBT-baserad ”kurs” som startar en process men att man som människa inte förvandlas så mycket att det underlättar en integrering i samhället. Här kunde vi som författare tydligt se två olika perspektiv. När den programledarutbildade kriminalvårdaren talade om ett underlättande av en integrering i samhället så kopplas det till nätverk, en förmåga att kunna uttrycka sig och kommunicera. Här går internernas och de programledarutbildade kriminalvårdarnas uppfattningar vitt isär. Internerna menar att de kognitiva verktyg som de får genom Brott-brytet inte är tillräckliga för att underlätta en integrering i samhället. Som en av de intagna uttrycker sig så ligger en integrering i samhället ”på en annan nivå”.

## På vilket sätt motiverar och möjliggör Brott-brytet ett laglydigt liv

Två av internerna talar om brist på tillit till sig själv, till myndigheter och till andra nära och de säger att personligen så har Brott-brytet hjälpt honom väldigt lite. Det finns ett agg emot samhället och myndigheter som försvårar mottagligheten hos internerna. En av internerna talar om de unga människorna som kommer in på anstalt och säger angående bristen på tillit att *"det går inte att nå fram där, det är i stort sett omöjligt"*. Två av internerna säger dock att några aha-upplevelser har de fått med sig, men att det inte har handlat om någon ny information utan mer om att de fått *"seriösa frågor som vi kanske inte ställer till oss själva"*. Detta bekräftas av en annan intern som säger att man inte lär sig något nytt på Brott-brytet, utan att man mer blir påmind under samlade former om vilka konsekvenser brotten har fört med sig. Han säger att *"Brott-brytet förvandlar ju inte en människa, utan det är väl ett steg på vägen. Man får tänka till lite noggrannare"*. Att blanda åldrar i gruppen beskrivs däremot som väldigt effektivt av *internerna* som säger:

Jo, man kan få motivation och känna hopp om det finns med i gruppen. Om du som ung sitter bredvid mig, som är äldre, och jag kan berätta hur det verkligen kan vara och hur det har gått för mig och vad jag har lyckats med. Där kan du hitta motivation, och om de som är med i gruppen har hittat en annan väg och kan tala om det. De lyssnar inte på de programledarutbildade kriminalvårdarna som står där framme, för vad vet dem om det?

En av de *programledarutbildade kriminalvårdarna* talar om vikten av att de intagna själva ser vad det kostar, att deras handlingar får konsekvenser men också att man tydliggör andra alternativ:

Det handlar om att ett beteende sätts igång och därigenom programmets grundpelare stimuli, beteende, konsekvens. De har en sådan erfarenhet av konsekvenser då det gäller kriminalitet, långa tidsrymder i anstalt. Det är inget som de önskar sig. Det lär sig varför det blir vissa konsekvenser och att man kanske kan styra det på ett bättre sätt genom de här olika teknikerna som de har möjlighet att lära sig. Konsekvenserna är de så medvetna om men de har tappat mellandelen.

## Analys

KBT har hjälpt internerna att ställa frågor de inte ställer sig själva. Att tänka till lite noggrannare är också något som en av de intagna talar om men att det i sig inte förvandlar en människa. Bristen på tillit till myndigheter, andra människor och inte minst till sig själv är något som återkommer under intervjuerna bland de intagna vilket motverkar motivationen till



att leva ett laglydigt liv. Kriminalvårdarna återkommer också till den problematiken. När Goffman (2001) diskuterar detta fenomen så kallar han det ett ”*reducerande av den stigmatiserades livsmöjligheter*”. Goffman menar att den stigmatiserade vanligtvis bär på samma värderingar som samhället i övrigt men att även om den stigmatiserade på djupet av sig själv både känner och upplever sig som en människa som alla andra, så blir den stigmatiserade ändå i mötet med de ”normala” inte accepterad fullt ut. Goffman menar att denna konflikt skapar en känsla av skuld hos den stigmatiserade och det kan uppstå en känsla av ett, osäkerhet eller otillräcklighet och där den stigmatiserade brottas med känslan hus han egentligen uppfattas. Denna diskrepans undergräver den sociala identiteten och orsakar en alliering – både från sig själv och från samhället i övrigt. Goffman menar att ansluta sig till likasinnade är ett sätt övervinna denna alliering.

Som en av de intagna också betonar så är det gruppen viktig när det gäller hopp, motivationen och att till exempel lära sig av andras misstag. Att det kan vara lättare att känna igen sig själv i andras misstag beskrivs som möjliggörande faktor under rubriken *Kognitiv benhandling i grupp*. Det kan bli lättare att känna hopp när andra i gruppen gör framsteg eftersom människor formas av sin omgivning och i relationer till betydelsefulla personer (Yalom, 1995).

Hur effektivt kan ett individriktat behandlingsarbete inom anstalt vara när man återgår till ett oförändrat samhälle

Samtliga informanter talar om svårigheten att komma ut från anstalt och integreras i samhället igen. En av de intagna säger vidare att ”*ingen eller väldigt få av oss, går ut och säger att jag har varit inne i fångelset, eller när man kommer till ett arbete eller ett vanligt liv*”.

På samma fråga om hur effektivt ett behandlingsarbete kan vara på anstalt utbrister en annan av *internerna*:

Alltså det här är ju huvudet på spiken på ett sätt! Det handlar om att återgå till samhället, alltså det är inget man kan göra inne på anstalt, som gör den här tiden. Det är det ute det handlar om alltså. Man kan förberedas men man måste ändå komma till sina egna beslut. Har inget att göra med vad de avsätter för tid till mig. Det är jag som avsätter tid till mitt liv. Det är så det är. Det är det handlar om. Det tar en stund att komma dit och man blir frustrerad och ber om hjälp och vet vad det handlar om, men du pratar med en vägg. Då är det inte konstigt att man blir arg och förtvivlad heller. Man är ju mest ledsen och rädd. Det är ju inte att man är arg. Man är ledsen och rädd och nu ska jag ut och göra bort mig igen. Noll procents chans liksom.

En av internerna problematiserar hur effektiv behandlingen inom anstalt egentligen kan vara, då de intagna inte är där frivilligt. En av internerna talar om känslan av att inte bli sedd som en individ, utan bara som en fånge med ett nummer. Två av de *programledarutbildade kriminalvårdarna* talar om samma svårighet att ta sig tillbaka ut i samhället igen:

Det är ju någonting som är jättetrist. Man kan ju ha hur mycket bra program som helst, men de kommer faktiskt ut igen till det livet som det såg ut och där det vore önskvärt, där skulle man vilja förändra att de kom ut till en annan värld, än att de kom ut till det som de togs ifrån. Och sen, att det är mycket som samhället inte kan svara upp till. Men jag tror att våra klienter är mycket medvetna om hur det ser ut där ute. Det handlar ju också om hur de bemöter detta, så att man inte förstärker folks fördomar, utan istället avvärjar dem. För det är inte lätt, men det går.

## Analys

Det går att problematisera ett KBT-baserat förändringsarbete genom stämplingsteorin eftersom känslan och svårigheten att vara ”stämplad” eller ”avvikande” återkommer gång på gång under våra intervjuer av bland de intagna. Goffman (2001) talar också om denna stigmatisering inom det offentliga livet. Som alla intagna under våra intervjuer bekräftar så skapar stigmatiseringen ett problem och rädslan över att bli avslöjad är stor. Som en av de intagna säger så berättar de helst inte om sin tid på anstalt. En av de intagna uttrycker också detta, att han har blivit reducerad till att ses som en ”fånge” med ett nummer. Denna upplevelse bekräftas nästan ordagrant under Anders Greens (1996) kvalitativa studie och är väl överensstämmande med grundtankarna i stämplingsteorin. Som kriminell är man stämplad som en avvikare och den intagne uttrycker det som att han därför har ”noll procents chans”. Åter igen är den intagnes upplevelse att ett KBT-baserat förändringsarbete vad gällande kriminella värderingar, impuls kontroll och så vidare inte är tillräckligt eftersom många av problemen också finns utanför individen.

## Viktigast att arbeta med vid förhindrandet av återfall

Att missbruket är en central faktor bekräftas av alla intagna. Ömhet och känslomässig koppling är något som en av de *intagna* specifikt talar om:

Många av oss har kanske saknat den här känslomässiga kopplingen till mycket, och man blir hårdare och hårdare i sin identitet och i sin personlighet. Egentligen är det enda man vill, är att någon kramar en och pratar snällt med en, och frågar hur man mår och känna den här lyckan på något sätt, som inte här till

någon berusning eller något sådant där. Så för att hindra det så behöver man människor som visar riktigt engagemang och vårdar för att som sagt, de kallar sig för ”vårdare” men var är vården?

De programledarutbildade kriminalvårdarna talade om vikten av ett förstärkande av klientens självkänsla, att arbeta med skuldproblematiken, missbruket, nätverket, jobba med risksituationer och att inge hopp. En av de *programledarutbildade kriminalvårdarna* säger:

Ja, då skulle jag vilja säga inge hopp, för det är det med många av dem. De tycker inte att det är någon idé att göra någonting, för det finns ju ändå ingenting. Att inge hopp, och att det verkligen går att förändra, och att man föds inte till kriminell, det går att ändra om. Även om man har levt det livet.

## Analys

Magnus Hörnqvist ([www.bra.se](http://www.bra.se)) skriver i sin rapport att det gjorts flera kriminologiska studier som visar att den grupp av ständigt återfallande brottslingar uppgår till en halv procent av den manliga befolkningen, det är med andra ord en liten marginell grupp som svarar för återfallsstatistiken. Dessa gärningsmän är i regel sedan tidig barndom väl känd av sociala och rättsvårdande myndigheter och har tidigt skaffat sig en omfattande erfarenhet av ungdomsvård, missbruksvård och kriminalvård. De ständigt återfallande brottslingarna är ofta narkotika missbrukare, vilket också bekräftades av alla våra informanter under intervjuerna. Angående den stora missbruksproblematiken så är det av vikt att i mycket större utsträckning uppmärksamma att åtgärdsbehoven kan variera mellan de två grupperna och låta denna fråga ingå när behandlingsinsatser för just kriminella missbrukare utformas för att minska risken för återfall. Samma slutsats kommer Fridell och Hesse (2005) fram till i sin rapport.

På samma sätt som Becker (2006) och Goffman (2001) talar om att vara en avvikare ur ett stämplingsteoretiskt perspektiv så talar också Hörnqvist ([www.bra.se](http://www.bra.se)) om ju längre man kommer i denna ”karriär av avvikelse” desto svårare blir det att med sociala och brottsförebyggande åtgärder förhindra en fortsättning på denna bana. Det är väl också det den programledarutbildade kriminalvårdaren menar i citatet ”inge hopp”, att internerna ofta uttrycker känslan av att det inte är någon idé. Det är svårt att bryta denna ”karriär i avvikelse” när det gått så långt att man har hamnat på anstalt.

På samma sätt som de intagna talar om brist på ömhet och känslomässiga kopplingar, att någon bryr sig, så talar Hörnqvist ([www.bra.se](http://www.bra.se)) också om föräldrarnas centrala roll i detta avseende. Central i den bemärkelsen att föräldrarna i sig troligen är samhällets bästa brottsförebyggande resurs eftersom det är just de som har den största möjligheten att erbjuda sina barn en god social utveckling. Föräldrars viktiga roll bekräftas också av Goldberg (2000)

i hans teori om stämpling eftersom han menar att det är där vi lägger grunden till vår självbild. Men som Hörnqvist (www.bra.se) säger så är det att förenkla det hela om ansvaret slutade där. Samhällets institutioner har också ett ansvar för att barn och ungdomar ska erbjudas goda uppväxtförhållanden. Här ligger ett stort ansvar hos Socialtjänsten att intensifiera arbetet med att utveckla metoder för vård och behandling av unga som hamnat i en kriminell utveckling

När det sedan gäller kriminalvården så deras viktigaste uppgift att just förebygga återfall i brott. Hörnqvist (www.bra.se) säger att på den lokala nivån är det frivården som bär ansvaret att detta görs på bästa sätt. Under våra intervjuer med de intagna så är det något som har saknats. Hörnqvist (www.bra.se) bekräftar detta och säger att frivården bör intensifiera samarbetet med de andra lokala aktörerna, speciellt socialtjänsten och den lokala polisorganisationen eftersom det är angeläget att dessa myndigheter har en gemensam grundsyn på behandlingen av de vanemässigt kriminella och informations- och kunskapsutbytet mellan myndigheter bör utökas. Konstruktiva insatser i kombination i form av utbildning, arbete, behandling mot missbruk och frekventa tillslag mot de mest brottsaktiva kan minska återfall i brott.

Vikten av ytterligare utbildning eller kompetens hos de programledarutbildade

På den här frågan skiljde sig svaren tydligt mellan kriminalvårdare och interner. Alla interner talade om vikten av *mer* utbildning och kompetens, att man aldrig kan vara färdigutbildad samt att det handlar om erfarenhet, om tid och om att lyssna. En av de *intagna* säger:

Det gäller att hålla i dem som håller i dem här kurserna. Det går ju inte att avfärda dem bara för att det är lite såhär... De måste ju ta in, det är hur tungt som helst för dem, att ta sig igenom. Det är ju olika grupper som kommer, olika individer hela vägen, men de som sitter och bestämmer måste ha tålamod med dem som håller i grupperna - hela tiden, oavsett resultat. Dom kan ju få in fem stycken som bara fejkar och drar igenom Brott-brytet. Kan få in fem stycken i Brott-brytet som har planer i sitt liv. Det är omöjligt för dem att stå och styra med dem som sitter såhär: ja, jo, men det är bra serru, och sitter och planerar ett rån samtidigt som han skriver. Det är kört! "Hur är det på Brott-brytet då? Skitbra alltså!" Fan, man kan ljuga dem hur fulla som helst. Där är dom ju chanslösa. Man måste ha tålamod med dem som håller i det. Så är det.

Ingen av de programledarutbildade kriminalvårdarna betonar vikten av vidareutbildning. Två av de programledarutbildade kriminalvårdarna säger att utbildningen är "*otroligt ambitiös*" och att de som kör Brott-brytet är "*ganska utbildade*". Andra faktorer som benämns ett äkta

engagemang och tron på Brott-brytet som program samt att ”*man är lämplig och har en bra människosyn*”. En av de *programledarutbildade kriminalvårdarna* säger:

Det handlar om att vi vågar vara människor, alltså att vi också klär av oss prestigen. Veta bäst och tala om hur duktiga vi är behöver vi inte alls göra. Oftast är ju klienterna mycket vassare på det mesta än vad vi är. Alltså, det handlar om att vi kriminalvårdare vågar vara människor, och släpper våra fasader och skal. Vi har inte svaren, vi gör bort oss, att vi också är människor.

## Analys

Här skiljer sig svaren markant mellan grupperna. Alla interner efterfrågar mer kunskap och utbildning och menar att den kompetensen och kunskapen inte finns hos de programledarutbildade kriminalvårdarna. De programledarutbildade kriminalvårdarna ansåg inte att det behövdes mer utbildning och kompetens inom Brott-brytet. Detta trots att forskning inom området säger det motsatta. Att behandlarnas utbildningsnivå är en viktig faktor som påverkar behandlingen bekräftas också av Fridell och Hesse (2005). Att det är viktigt att vara ”människa” och klä av sig prestigen i mötet med internerna, som en av kriminalvårdarna uttrycker, är naturligtvis en förutsättning för ett bra möte *men* det krävs också en professionalism. Samma programledarutbildade kriminalvårdare säger också i meningen efter att oftast så är klienterna mycket vassare på det mesta än vad de är.

## Brott-brytets tidsram – tillräcklig för att bryta ett kriminellt mönster eller göra en skillnad

Här är alla informanter eniga om att programmet inte ska förlängas. Två av internerna talar om att Brott-brytet går att effektivisera och att det var på väg att bli lite långdraget, men att tidsrymden var tillräcklig för att ta till sig allting. Sen efterfrågas en tuffare utvärdering efter halva tiden av en av de intagna. Den intagne menar att det är viktigt att se vem som verkligen är intresserad och varför. En av de intagna betonar vikten av att *vilja* förändra sitt liv, hellre är tidsrymden på behandlingen. Den *intagne* säger:

Man kan inte *bryta* ett mönster om man inte väljer det själv. Det spelar ingen roll om det är ett femton års program som du går. Vill du inte så. Så fort han går ut så röker han på, eller spöar han på, eller stjälar dator så tidsmässigt? Jag tror inte att om man utökar det, så skulle det göra någon mer skillnad.

Två av kriminalvårdarna talar om en uppföljning, något som tar vid efter avslutat Brott-brytet och en säger att man naturligtvis inte bara kan genomgå ett program för att sedan bli

kriminellt fri, utan att det är del av en process ”programmet ska mer uppföljas, alltså något som tar vid”. Kriminalvårdarna talar också om att det kan vara individuella behov som gör att man får jobba ytterligare med vissa avsnitt individuellt.

## Analys

Fridell och Hesse (2005) talar samtidigt om vikten av behandlingens tidsram och att tvärtemot vad alla våra informanter tycker så ger längre behandling desto stadigare resultat och att om behandlingen dessutom fortsätter efter anstaltsvistelsen så förbättras resultaten ytterligare.

Tidigare forskning bekräftar också vikten av att individerna i gruppen verkligen är intresserade och motiverade. Fridell och Hesse (2005) åskådliggör i sin forskning att omotiverade individer som deltar i behandlingen inverkar negativt på resten av gruppssammanhållningen och även på de andra individernas motivation.

## Flera riskfaktorer i Brott-brytet som inte berörs

Två av *internerna* belyste vikten av tidiga relationer i livet, barn och föräldrar:

Unga som hamnar här, det är ofta ett missbruksproblem. Invandrare som kommer har det tufft, föräldrar hur dem har det, det är det man ska kolla. Problemlösningsförmåga, det är svårt att ha bra förmåga att lösa problem när man till exempel är 20 år. Man har inte lärt sig liksom, någonting ännu. Man kanske skulle fråga en och var, sitta och prata med någon. Hur känner du inför olika situationer? Vad är det du tycker är tyngst liksom? Ta ett snack med enskild, samtal. Men ber den inte om hjälp, då är det ett ganska lönlöst jobb.

En annan *intern* säger:

Arbetet med dem närmaste, det finns folk som är adopterade som hamnar i fosterfamilj. Som inte kan relatera till mamma och pappa och dem har inte haft det. Och ändå saknar dem det här, nära kontakt, kärleksfull. Det skulle kunna vara mer av det här mänskliga och lite mindre av det här förstörande. Det är ju ett faktum att man förstör och hur illa det går, men *varför?* Man frågar ju varför och sen så får man ett svar, men sen så lämnar man det.

En av kriminalvårdarna berör också vikten av tidigare relationer i livet och att många av internerna kommer från familjer som man inte trodde existerade och avslutar med att säga att ”*man kan inte rå för var man är född i så*”. De programledarutbildade kriminalvårdarna talar mer om att de inte kan påverka hur det ser ut i de intagnas vardag, livet utanför anstalten och

om obearbetad skam och skuldproblematik, förlåtelse och försoning. En av de *programledarutbildade kriminalvårdarna* säger:

Alltså sådant här tycker jag att jag har sett många exempel av, där man vill liksom, man går och mår dåligt. Och sen när man jobbar med det här avsnittet så kommer det upp jättemycket. När det gäller brottsoffer, alltså vi har ju inte haft dem i vårt program och det är inget man kan tvinga ett brottsoffer till men att man försöker. Vad är det man vill be om förlåtelse för? Att man jobbar med dem bitarna. Det är ju också mycket man skulle kunna jobba mera med, medling och sådana här saker. Ibland behövs det.

## Analys

Både de intagna och de programledarutbildade talade om bristen på ömhet och tidigare relationer som ytterligare en riskfaktor. Goldberg (2000) lägger också stor vikt vid tidiga relationer ur ett stämplingsteoretiskt perspektiv. Han menar att en brist på denna nära relation senare kan ligga som grund för den stämplades självuppfattning. Den viktiga relationen mellan föräldrar och barn är också något som Hörnqvist ([www.bra.se](http://www.bra.se)) tar upp sin rapport. På samma sätt som Becker (2006) och Goffman (2001) talar om att vara en avvikare så talar Hörnqvist ([www.bra.se](http://www.bra.se)) om att ju längre man kommer i denna ”karriär av avvikelse” desto svårare blir det också att med sociala och brottsförebyggande åtgärder förhindra en fortsättning på denna bana. På samma sätt som de intagna talar om brist på ömhet och känslomässiga kopplingar, att någon bryr sig, så talar Hörnqvist ([www.bra.se](http://www.bra.se)) också om föräldrarnas centrala roll i detta avseende. Central i den bemärkelsen att föräldrarna i sig troligen är samhällets bästa brottsförebyggande resurs eftersom det är just de som har den största möjligheten att erbjuda sina barn en god social utveckling. Missbruket betonas åter igen av de intagna som en riskfaktor. I Brottsbrytets manual finns det inget specifikt avsnitt som handlar om just missbruk. Missbruket berörs av och till under programmets gång som till exempel när de intagna får prata om sina brott och risksituationer. Detta trots att många av de intagna har grava missbruksproblem. Inom Brottsbrytet är dock inte missbruket det centrala i behandlingen.

## Synen på återfall inom Brottsbrytet

Alla intagna tyckte att frågan berördes hela tiden i olika sammanhang och benämner olika verktyg de fick för att förhindra återfall. Interna talade om att på ett tidigt stadium se vart man är på väg, och stanna upp och tänka till. Vidare beskriver internerna vikten av att bryta mönster och tankesätt. En av de *intagna* säger:

Vi tog varje enskilt brott, vi fick prata om våra brott. Det var inget som vi ville göra. Men vi fick till och med dramatisera vad vi hade gjort och så pratade vi om det. Hur skulle vi ha gjort? Varje person fick komma på olika, det gavs olika verktyg för att hur vi skulle ha kunnat göra annorlunda.

En av de programledarutbildade kriminalvårdarna talar om motivationen som viktig faktor när det gäller återfall. Redan under intervjutillfället till Brott-brytet så talar den programledarutbildade kriminalvårdaren och den intagne om hans motivation. Eftersom Brott-brytet är ett brottspreventivt program så är frågan om risk för återfall hela tiden central. Två av de *programledarutbildade kriminalvårdarna* talar också om återfall som en läroprocess, att man tar sig upp igen och inte fastnar:

Programmet kan ju så ett frö. Det är ju inte en fabrik där man stoppar in kriminella och sen kommer de ut laglydiga personer, utan man sår ju ett frö. Man får inte vara så blåögd när man kör det här programmet. Man sår ett frö. Och de kanske inte anammar det just då, men de kanske plockar upp det längre fram.

## Analys

Det internerna talade om när det gällde synen på återfall var att på ett tidigt stadium kunna stanna upp och se vart man är på väg. Internen pratar också om olika verktyg som Brott-brytet har gett honom. Dessa verktyg och att stanna upp och tänka till är karaktäristiskt för ett KBT-baserat program. Detta för att förhindra återfall och hantera svårigheter som kan uppstå i risksituationer. Exempel på några av dessa verktyg återfinns under frågan *Vilka verktyg har Brott-brytet gett för att hitta alternativa lösningar*. Som den programledarutbildade kriminalvårdaren säger så kan programmet ”så ett frö” och att det är naivt att tro att programmet gör radikala förändringar där den intagne sedan kommer ut som en laglydig person. Eftersom motivationen benämns som en central faktor vid risken för återfall så återkommer vi som författare till de krav på terapeutkompetens som de programledarutbildade kriminalvårdarna bör ha för att upprätthålla den sviktande motivationen som Fridell och Hesse (2005) också beskriver som central.

## Personliga tillägg angående kriminalvården, återfall eller Brott-brytet

Här tas kriminalvårdens låga kompetensnivå åter igen upp och en av *internerna* säger att detta är vad det överhuvudtaget handlar om:

Det är så stort så det kan man nästan inte gå in. Skällinge anstalten som är en utpräglad tolvstegs anstalt med terapeuter som vet vad det handlar om. Dem har missbrukat, dem som finns i grupperna där.



Vakterna, sådana grejor, där kan det funka, där förstår dem. Personalen här har inte en susning om vad drogmissbruk är. Nej, dem vet inte vad det handlar om. Det ska vara någon enskild som har det inom sin familj, för det finns ju alltid någon, men dem döljer ju det. Dem vill inte ta upp det här.

De intagna efterfrågar också terapeuter, psykologer och sjuksyster. Det finns ingen att prata med och de flesta mår dåligt. För tillfället jobbar det en undersköterska där som *”delar ut Alvedon och lite mer skulle man kunna kräva”* som en av interna uttrycker sig.

En av de programledarutbildade kriminalvårdarna tar också upp och bekräftar något som internerna belyst under flera frågeställningar. Den *programledarutbildade kriminalvårdaren* säger:

Brotts-brytet är ett komplement till kriminalvårdsyrket på andra plan. Jag tycker att risken är att man börjar distansera sig, det är ju det här, mer kliniskt, på många sätt kan det bli så. Ja, det handlar om att kriminalvården, alltså det handlar om att skapa dialoger. Det är det enda sättet vi kan förändra. Har vi ingen dialog med våra klienter så blir bara vanmakten ännu större och jag tycker inte att det är bra. Det är en säkerhetsfråga också. En stor säkerhetsrisk om man inte har kommunikation. Det behövs så rasande lite egentligen. Det handlar bara om att stanna upp och lyssna. Det bästa mötena jag har haft *”tack för ett bra samtal”*, då har jag inte sagt halv sju. Ja, alltså det är nästan hemskt, men ofta är det så. De hittar svaren själva. De vet någonstans, alla vet.

## Analys

De intagna efterfrågar mer terapeuter, sjuksystrar och psykologer. Samma efterfrågan framkommer också i Greens (1996) kvalitativa studie och bilden vi fick under våra intervjuer med de intagna var att detta var en generell brist inom kriminalvården. Internerna återkom också gång på gång till den låga kompetensnivån som de anställda på anstalten har när det gäller missbruk. Fridell och Hesse (2005) kommer i sin studie fram till att det är viktigt att skilja på kriminalitet och missbruk i behandling eftersom åtgärdsbehoven kan variera mellan de två grupperna. De menar att det är viktigt när behandlingsinsatser för kriminella missbrukare utformas och utvärderas.

Alla intagna har under intervjuerna betonat den dåliga relationen mellan de intagna och kriminalvårdspersonalen, det vill säga *”golvpersonalen”*. Det ska understrykas att de programledarutbildade inom Brottsbrytet inte arbetade som *”golvpersonal”* och tillhörde inte heller den kritiserade grupp som interna återkom till. Greens (1996) studie bekräftar också denna dåliga relation mellan de intagna och *”golvpersonalen”*. En av de programledarutbildade kriminalvårdarna bekräftar också denna dåliga relation och säger att

risken är att kriminalvårdspersonalen distanserar sig eftersom det också är en stor säkerhetsrisk om det inte finns någon kommunikation.

### I vilken utsträckning individanpassas Brootts-brytet

Alla tre interner uttryckte sig positivt om de programledarutbildade i olika bemärkelser. När det gäller frågan om individanpassning så säger två av internerna att de programledarutbildade var ”lyhörda och hjälpsamma” samt att de var ”entusiastiska och engagerade” men att de programledarutbildade har gjort ”vad de kan”. Samtidigt så talar alla internerna om att Brootts-brytet bara individanpassas till en viss del. En *intern* säger:

Mina personliga förutsättningar, både ja och nej. De programledarutbildade tittade till var och en av oss. Det gjorde dem *men* de har ju sina jobb och sina ramar och sina chefer som bestämmer över dem, hur saker och ting ska vara. Det är svårt att svara på eftersom vi har ju begränsade eller, vi får ju inte ha personliga behov. Vi får inte ha olika förutsättningar, utan vi är ju fångar. Så är det.

En annan *intern* säger:

Det är det väl inte tycker jag, sådär rakt av. Men det blir ju lite, en del, delar i brootts-brytet blir personliga. Vi tar ju upp varandras brott. Och så koncentrerar vi oss på mig då kanske en halvtimme. Och så är det bara jag i fokus med programledarna, vad som hände, hur jag kunde göra annars, det är väl det, annars är det väl inte anpassat personligt. Det är det inte. Sen är det ju rakt av, man går ju igenom var för sig runt ett bord och då blir det ju lite mer individuellt.

Angående de tre utlovade individuella samtalen säger en av interna att han bara fick ett samtal i slutet på Brootts-brytet. Då gick de igenom hur han tyckte att det var, vad han hade för mål och vad som skulle hända efter frigivningen. Han säger att för honom, personligen, var det tillräckligt.

Kriminalvårdarna ser individanpassningen i Brootts-brytet på olika sätt. De nämner gruppens storlek som en viktig faktor, sex personer max. Detta för att skapa en bra dynamik och i en liten grupp blir individanpassningen större. Samtidigt säger av kriminalvårdarna att de olika momenten i Brootts-brytet kanske inte tillför alla något men att man får ”*plocka russin ur kakan för det man själv behöver*” samt att det borde finnas någon slags vidareutbildning inom Brootts-brytet som är enskild. Brootts-brytet beskrivs också som ett program som är väldigt manualstyrt, och att det måste ”*köras med den struktur det har*”. Enligt manualen så ska de programledarutbildade ha tre enskilda samtal med varje deltagare, på vardera en timme. En av *programledarutbildade kriminalvårdarna* säger:

Under utbildningen lär vi oss att vi ska vara manualtrogna. Det innebär att vi ska gå igenom allt det material som finns, att vi ska göra övningar och liknande. Men det är ju inte så detaljerat så att det föreskriver vilken vokabulär vi ska ha eller sådant. Vi möter våra gruppdeltagare på det sätt som är bäst för oss programledarutbildade. Så programmet måste ju köras med den struktur det har, och vid individanpassning, det sker ju i vårt samspel ganska naturligt. Sen finns det ju i manualen ett uppdrag, att träffa deltagarna vid tre tillfällen enskilda samtal. Det kan alltså vara vad som helst och där är ju individanpassningen total.

## Analys

Att Brott-brytet *är* individanpassat ställer sig internerna lite tveksamma till. Brott-brytets manual utlovar tre individuella samtal samtidigt som en av de intagna säger att han bara fått ett. En annan av de intagna säger också att de inte får ha olika förutsättningar och personliga behov eftersom de är ”fångar”. Individanpassningen enligt Brott-brytets KBT-grundade synsätt, där klienten står i fokus, går att problematisera enligt stämplingsteorin. Att jobba med individens problematik och tillsammans med den intagne sätta upp behandlingsmål, går emot *upplevelsen* av att inte få ha individuella behov eftersom den intagne är stämplade som ”fånge”. Som en av de intagna uttrycker sig så är de kriminella och stämplas också som avvikare. De är inte individer med olika förutsättningar och behov.

Greens (1996) forskning bekräftar också bilden av att internerna inte upplever att det spelar någon roll vem man är privat eller socialt utan att det på anstalten reduceras till att man antingen är fånge eller personal och att dessa två roller sedan bestämde vem du var som person.

## Specifika frågor till de intagna

Vilka verktyg har Brott-brytet gett för att hitta alternativa lösningar

Alla internerna upplever att de haft de flesta av de verktyg som Brott-brytet erbjuder men att de har fått lära sig att stanna upp, *använda* dessa verktyg och tänka efter. Något som nämns är ett speciellt armband med texten ”stopp och tänk” som ett konkret verktyg. Ett kort med olika handlingsalternativ, som man kan ha i plånboken är ett annat konkret verktyg. En av *internerna* säger:

Armbandet funkar inte på mig, men det fanns killar som uppskattade det, som har armbandet på sig. *OM* du hamnar i ett visst läge, som du känner, nu känner jag att jag blir sugen att falla igen, så finns det annat. Det är individuellt, vi fick olika redskap.

En annan *intern* säger.

Det var ju vi fick se små korta filmer och lite problem och till exempel. hemma och hur man tar konflikter och sådär och som man vet så såg man hur illa det var och så känner man igen sig också. Åh fan, är det så illa. Så det var inget nytt så men man fick tänka till lite. Det var väl så.

## Analys

Genom att stanna upp och tänka till innan ges klienten bättre kontroll över sina handlingar. Detta är karaktäristiskt för KBT. Det handlar om impuls kontroll, att lära sig att läsa sina egna signaler som föregår den destruktiva handlingen för att kunna förändra sitt beteende. Enligt inlärningspsykologiska principer pratar man om vad individen kan göra i kommande problematiska situationer. På frågan om vilka verktyg Brotts-brytet har gett så svarar de intagna att de bland annat fått lära sig konfliktlösning och tänka till lite kring det, tittat på film för att visuellt förtydliga en problemsituation och getts konkreta verktyg som armband med texten ”stopp och tänk” samt en kort med olika handlingsalternativ som den intagne kan ha i plånboken.

Om vi under denna fråga ställer KBT emot det stämplingsteoretiska perspektivet så blir det motsägelsefullt eftersom KBT *inte* fokuserar på de bakomliggande orsakerna till problemet. Detta samtidigt som både de intagna och de programledarutbildade kriminalvårdarna talar om en långvarig bakgrunds problematik där upplevelsen av att vara stämplad är stor. Det är också det alla interner säger under intervjuerna att Brotts-brytet inte förändrat dem så mycket utan att problemet ligger på ”en annan nivå”.

## Upprätthållandet av motivationen efter genomgången program

Den största motiverande faktorn för samtliga interner var nära relationer och deras barn. En av *intererna* säger:

Och man liksom är så motiverad och har att man vill ut och leva som man bör göra, som att brott, det lönar sig ju liksom inte. Oftast. Jag har ju allt kvar fortfarande. Men, jag fick inte applåder, det kan jag ju lova. Men ja, nästa gång vet jag ju inte. Då har jag väl kanske ingenting. Det är ju min motivation. Jag vill ju ut och börja jobba som vanligt liksom. Och ha kvar allt jag har. Nästa gång har jag nog ingenting.

En annan *intern* säger:

Ja, man får blicka tillbaks på vad man hade och hur vill man ha det igen. Och det här med att komma iväg och resa lite och jobba, och må bra alltså. Min motivation är ju att må ju så mycket bättre när man har lugn och ro. Ja, motivationen är ju upp och ner, oavsett programmet här inne på något sätt. Det går ju upp och ner ändå. Ibland kanske man fick lite mer motivation och göra vissa saker, men jag tror inte det hade sådan stor, utan det får man kämpa med det själv, hela tiden.

Den tredje *internen* säger:

Personligen, det är inte så mycket. Alltså motivationen beror väldigt mycket på det sociala livet. Om man har barn eller något socialt band till någon, det beror mycket på mänskliga faktorer där. Motivationen kan svika en, om man går programmet och känner att allting funkar jätte bra. Sen säger dom på anstalten, vi ska fixa jobb åt dig, vi ska hjälpa dig, vi ska höra om lägenhet, vi ska kolla med sociala myndigheten och sen skiter det sig. Dom sociala myndigheterna säger; du får ingenting, dom från arbetet säger; nej, vi vill inte ha dig, du är en fånge! Hur behåller man motivationen då? Då träffar man gamla polare som står och hänger och man röker på, drar en lina eller går på systemet så det är väldigt svårt. Hur behåller *jag* motivationen? Min egen motivation med att leva varje dag är mitt barn. Jag har inget annat. Jag vill ge mitt barn en bra far så. Det är min motivation.

## Analys

Upprätthållandet av motivationen är enligt samtliga interner mycket kopplad till nära relationer, till exempel sina barn, eller andra nära. Brottsbrytet har också ett avsnitt som handlar om relationernas betydelse samt självakttagelse och självreflektion. Arbete, bostad och hjälp från sociala myndigheter nämns som andra viktiga faktorer i detta upprätthållande. Detta bekräftas också av Hörnqvist ([www.bra.se](http://www.bra.se)) forskning, Han menar att konstruktiva insatser i form av utbildning, arbete, behandling mot missbruk kan minska kriminaliteten i vårt samhälle. De intagna har genomgått ett KBT-baserat behandlingsprogram *men* om det sedan inte fungerar med arbete, bostad och hjälp från myndigheterna så kan det vara svårt att upprätthålla motivationen. När en av de intagna talar om sin egen motivation så säger han att den också ligger utanför honom själv i samspel med exempelvis en arbetsgivare som säger nej, vi vill inte ha dig här, du är en "fånge". Detta samspel bekräftas också av Goldberg (2000) som menar att allt mänskligt beteende har en kollektiv komponent och att vi måste titta på samtliga människor som på något vis är inblandad i handlingen. Stämplingsteorin fungerar således hämmande på motivationen.

## Det bästa och sämsta med Brottsbrytet

Här upprepas både de positiva och negativa faktorerna som internerna redan tidigare har talat om men en förtydligar vikten av ett äkta engagemang samt ett trovärdigt bemötande, något som alla interna har sagt är totalt bristfälligt i det dagliga livet på anstalten. En av de *intagna* säger:

Bäst kan jag säga att speciellt en av programledarna var väldigt engagerad. Det kanske känns, ibland kanske det var lite larvigt och sådär men jag kände aldrig att den programledaren var en hycklare eller en "vårdare". Jag kände programledaren var sig själv och den andra programledaren höll på att lära sig så att det var bäst. Att det var ärliga, hur ska jag säga, de var engagerade och till viss del kompetenta människor

som skötte sitt jobb. Om jag hade haft någon av plitarna här, då hade jag hoppat av. Sämst är att det den är enda kursen jag har fått här. Det enda som har erbjudits.

Internerna fortsätter sedan att prata om de anställda på Åbyanstalten, det vill säga "golvpersonalen" - de som *inte* arbetar med Brottsbrytet. *Internerna* säger:

Folk som jobbar här de vet ju inte vad Brottsbrytet är. De skiter i det liksom och det är lika med engagemanget runt missbruk och sådana här grejor. Det är fruktansvärd låg nivå. Jag vet inte vad det beror på. Det måste ju bero på människan som arbetar här, antingen så vill de inte eller så är de helt bänga i huvudet! Ärligt alltså! Man bara, fy fan, alltså ute skulle jag inte använda mig av en enda person som jobbar här, och hjälpa mig med någonting ute i samhället. För det finns en sådan, men jag vet inte, de kanske förändras när de är ute eller, svårt att säga. "Men Brottsbrytet är bra och så" sen drar de något konstigt skämt om att "Ja, ja den där skiten, ni kommer ju inte tillbaka". Och det är ju negativt för Brottsbrytet för då förmedlas du ju det. Då kanske en del som går med i det där tänker att det där är ju bara någonting som de har hittat på. Man måste diskutera droger. "Vaddå, finns det drogproblem?" Det är som om de inte förstår det här. Det handlar inte om människor som är elaka och dumma. Det handlar om människor som oftast har väldigt kraftiga drogproblem och det har blivit snett, och ibland går det lite överstyr. Det är sorgligt. Nej, de har ingen förhoppning om någon. Och de tror att alla bara är lågt stående varelser liksom. Det är det klassiska. Det är fruktansvärt. Att kunna leva i det liksom. De har inte en aning om vem jag är som människa.

## Analys

Något vi som författare reflekterade över var att de intagna på denna fråga, som gällde det bästa eller sämsta med Brottsbrytet, var att samtliga pratade om mänskliga faktorer som bemötande och äkta engagemang hos de programledarutbildade kriminalvårdarna istället för om programmet i sig. Detta säger en hel del om hur viktigt det är för de intagna att bli sedda som *människor* och inte som "lågt stående varelser". Samma upplevelse, av att vara reducerade till "ett inskrivningsnummer", bekräftades också bland de intagna i Greens (1996) kvalitativa studie.

De intagnas upplevelse av det sämsta i programmet var "golvpersonalens" bemötande, att bli sedd som någon där som det inte finns något hopp om och att det är fruktansvärt att leva i det. Samma intern säger att "golvpersonalen" inte har någon aning om vem han är som människa. Detta är också en upplevelse som Becker (2006) diskuterar. Han menar att den individ som blir stämplad som avvikare kan ha en annan uppfattning. Han kanske inte accepterar den regel han blev dömt utefter, eller så kanske han inte uppfattar de som dömde honom, som till exempel "golvpersonalen", som kompetenta eller legitima att göra det. Den

som blivit stämplad kan i och med det också komma att betrakta den som stämplade honom, som en annan avvikare.

Enligt Becker (2006) så är ett avvikande beteende inte en kvalitet hos en människa, utan ett avvikande beteende är en konsekvens av andras användande av regler och de sanktioner som följs. Den mest drastiska förändringen är att individen får en ny status och blir någon annan än den han antogs vara och blir utefter det också behandlad på ett annorlunda sätt. Det ska understrykas att de programledarutbildade inom Brottts-brytet inte arbetade som ”golvpersonal” och tillhörde inte heller den kritiserade grupp som interna återkom till. Hur lyckat kan ett individinriktat behandlingsarbete vara när de intagna inne på anstaltsmiljön upplever att de blir behandlade och stämplade som en individ som inte ”kommer tillbaka” och det inte finns ”något hopp”?

### **Specifika frågor till kriminalvårdarna**

Vilka interner blir utvalda till Brottts-brytet

De programledarutbildade kriminalvårdarna på Åby anstalten är överens om att de flesta är lämpliga att gå i programmet. Trots detta så sållar man ändå bort första gångs dömda som har en bra social förankring och där det inte finns några stora problem med arbete eller ekonomi eftersom de programledarutbildade där bedömer risken för återfall som extremt minimal. Stor vikt läggs naturligtvis vid verkställighetsplaneringen, det vill säga beroende på hur lång straff tiden är. Den måste vara tillräckligt lång för att internen ska hinna genomgå behandlingen. Kriminalvårdarna talar också med kontaktmännen om deras uppfattning om det här är en kille som är lämplig för Brottts-brytet beroende på problematik. Det vanligaste är att kontaktmännen rekommenderar dem. Internerna kan bara bli utvalda om de själva är intresserade. Det sätts inte upp några anslag på Åbyanstalten om att Brottts-brytet ska starta.

Kriminalvårdarna talar också om att man inte ”bara sållar bort några för att de fick en diagnos för tio år sedan”, men att det är viktigt att titta på *vad* den intagna är dömd för eller om individen kommer att fungera i grupp. Individer med grav psykopati eller grav psykisk sjukdom kan inte ingå i gruppen. Vissa brottsrubriceringar gör också ett deltagande omöjligt, det vill säga en viss kriminalitet lämpar sig inte för behandling i grupp. En av de *programledarutbildade kriminalvårdarna* säger:

En som blivit dömd för sexualbrott, av praktiska skäl så är den brottskategorin svår att hantera i det här öppna sammanhangen. Så det är ju andra klienters fördomar som gör det totalt omöjligt. Även personer som skojfriskt betraktas som rättskaverister kan tänkas söka sådana här sammanhang för att få utlopp för

några andra underliggande behov, spå galla eller bättra på självkänslan vilket är lite felaktigt. Man kan inte erkänna eget fel. Ett stort avsnitt handlar ju om brottsoffer också, alltså att kunna se sin egen, eller vilka effekter den egna kriminaliteten har inneburit. Och är det tvärstopp där, och det går inte att bryta igenom, så då är det ingen idé att rekrytera en sådan person. Den kommer att förstöra för heller gruppen och inte ta till sig någonting av hela programmet.

Under intervjuerna pratar de programledarutbildade om den intagnas motivation och en förutsättning för att få delta är att han måste vilja göra något åt sin kriminella livsstil. Man individanpassar gruppen i den bemärkelsen att man lyssnar på vad den övriga kriminalvårdspersonalen säger, till exempel om två personer inte passar ihop eller om det är två personer från samma kriminella gäng. En kriminalvårdare ser en brist i att frivårdsklientelet går före dem på anstalt eftersom många från anstalten blir bortsållade då det bara finns sex platser i gruppen. När det gäller missbruksproblematiken så säger en av de *programledarutbildade kriminalvårdarna* följande:

Det är väl ganska vanligt att det finns en drog, en missbruksproblematik av något slag i kombination med kriminella beteenden, det kan man alltså jobba med parallellt i sådana här sammanhang. Vi kräver ju naturligtvis en drogfrihet i de sammanhang där vi träffas. Men låt oss säga, att någon är positiv på någon drog när personen kommer hit på Åby, det är ju helt klart att om man återfaller i ett missbruk under programverksamhetens gång så är det helt klart en anledning att peta ut honom ur programmet. Det är ju i så fall ett misslyckande men det måste man ju ta hänsyn till gruppen och trovärdigheten för programmet också.

## Analys

För att bli utvald till Brottsofferbrytet så får den intagne inte ha ett aktivt missbruk, det vill säga vara påverkad under programmet. Att missbruksproblematiken är vanlig i kombination med det kriminella beteendet bekräftas åter igen här av en kriminalvårdare. En av de programledarutbildade kriminalvårdarna talar också om *möjligheten* till att jobba med missbruksproblematiken parallellt. Denna möjlighet som den programledarutbildade kriminalvårdaren talade om var något som vi inte fick bekräftat de intagna – tvärtom. Att det däremot finns anstalter med spetskompetens mot just missbruk, som Skällinge anstalt, berättar en av de intagna men vad alla hela tiden återkommer till är att personalen på Åby upplevs som direkt okunniga när det gäller missbruk eller någon variant av vård överhuvudtaget.

Som en av de programledarutbildade kriminalvårdarna nämner fungerar inte alla individer i grupp. Fridell och Hesse (2005) har skrivit i sin studie *Analys av behandling i kriminalvård*



*för missbrukare* att de omotiverade eller de ”behandlingsresistenta” individerna inverkar negativt på gruppssammanhållningen samt på de andra individernas motivation.

### Programledarutbildningens längd inom Brottsbrytet

Grundutbildningen som programledare inom Brottsbrytet är på två veckor. Efter det följer vidareutbildningar inom olika områden, som till exempel MI, kognitiv teori och återfallsprevention. Programledarna filmas under flera programomgångar innan de blir godkända och licensierade. I och med denna filmning så får programledarna också återkoppling och feedback. Programledarna har hela tiden kontinuerlig kontakt med handledaren och handledningen beskrivs som väldigt bra och noggrann av kriminalvårdarna. En av de *programledarutbildade kriminalvårdarna* säger:

Det är väldigt noggrant även om man fått licensen, liksom kollar upp så att man inte skulle hitta på någon annan variant eller något sådant, och stämma av bara. Om man har varit borta för länge, om man inte har kört på ett och ett halvt år tror jag, då får man börja om från början liksom. Det händer saker i programmet liksom, ändra innehåll och så. Man måste uppdatera sig hela tiden, och det är bra. Sen har vi då träffar mellan varven sådär. Vi hade en KBT dag i Stockholm och ja, fräscha upp kunskaperna och teoridelen.

### Analys

Även om de programledarutbildade kriminalvårdarna som vi intervjuade beskrevs i positiva ordalag av de tre intagna och att de ”gjorde sitt bästa” så efterfrågades ändå mer utbildning och kunskap. En av internerna pratade dock om svårigheten för de programledarutbildade att ha möjlighet att kunna förstå hur det kan vara om man själv inte befunnit sig i samma situation, samtidigt som han säger att kunskap av det slaget kan de programledarutbildade bara få genom tid och samtal med de intagna. Att ingen av de programledarutbildade kriminalvårdarna ansåg att det behövdes mer utbildning som programledare för att kunna möta upp alla de svårigheter och behov som finns förvånade oss mycket. Under samma frågeställning efterfrågade samtliga interner mer kunskap och kompetens. Detta styrks också i Greens (1996) kvalitativa forskningsstudie. En av de programledarutbildade kriminalvårdarna säger visserligen att det händer saker i programmet och att man måste uppdatera sig, men att Brottsbrytets utbildningslängd eller deras kompetensnivå skulle kunna vara högre anser ingen av dem.



## Diskussion

Innan vi påbörjade denna studie så hade vi inte några kunskaper om det preventiva behandlingsarbete som bedrivs inom kriminalvården. Efter att ha läst på kriminalvårdens hemsida bestämde vi oss för att undersöka det kognitivt individinriktade behandlingsprogrammet Brootts-brytet samt att problematisera programmet ur ett stämplingsteoretiskt perspektiv. Detta för att vår erfarenhet av att arbeta med utsatta individer är att problemen runt dessa sällan är kopplade bara till individen. Vi hade dock inte kunnat föreställa oss i vilken utsträckning det stämplingsteoretiska perspektivet skulle vara applicerbart.

Dessa problem är ofta komplexa och består av många samspelande komponenter. När en individ fortsätter att återfalla i brott och dömts till att avtjäna tid på anstalt så har dennes problem blivit så stora att möjligheterna att själv påverka situationen har begränsats. Detta innebär att individen nu också är beroende av andra hjälpinsatser. Insatserna måste också därför anpassas till denna komplexitet som kriminaliteten innebär.

I den bemärkelsen ifrågasätter vi ett kognitivt individinriktat behandlingsarbete som den enda insatsen för att bryta ett kriminellt mönster eftersom vi anser att problemet grundar sig på flera olika samspelande faktorer. Brootts-brytet som sker *inne på anstalt* tror vi således inte är tillräckligt för att bryta ett kriminellt mönster utan måste kombineras med andra insatser ute i frivården – allt i en obruten vårdkedja. En uppföljning av Brootts-brytet efter frigivning efterfrågades också av alla informanter. Vi menar att denna uppföljning är nödvändig eftersom individen då får en chans att träna situationer och handlingar i direkt anslutning till programverksamheten, detta för att förhindra återfall.

Ur ett stämplingsteoretiskt perspektiv så ifrågasätter vi svårigheten med att bedriva ett effektivt behandlingsarbete i en anstaltsmiljö där de intagnas upplevelse är att de är stämplade och reducerade till att vara en ”fånge med ett nummer”. Genom att skapa en mer relationsinriktad anstaltsmiljö så tror vi att det går att reducera upplevelsen av att vara stämplad vilket också gör den intagne mer mottaglig för det behandlingsarbete som bedrivs. Ur samma perspektiv så är den individ som deltar i en uppföljning av Brootts-brytet inom frivården inte heller bunden till samma rolltillhörighet som inne på anstalt. Under våra intervjuer med de intagna så framkom en tydlig bild av ett ”vi och dem”, det vill säga en distans mellan de intagna och personalen på anstalten. Vi tror att den positiva effekt som forskningen också visar vid fortsatt obruten vårdkedja när det gäller att inte återfalla brott

också beror på att denna grupptillhörighet är mer uppluckrad inom frivården. Den stereotypa bilden av att vara intagen och personal, ”vi och dem” finns inte på det sättet i frivården.

Motivationen är något som de intagna återkommer till under intervjuerna och att det alltid främst handlar om individens egen motivation i ett förändringsarbete *men* att de också behöver stöd och hjälp för att upprätthålla denna motivation. Det är här de andra insatserna kommer in och *bör* finnas från första dagen på anstalt. Sammanfattningsvis menar vi att denna samverkan bör ske i *mycket* större utsträckning mellan till exempel kriminalvård, socialtjänst, missbrukarvård, arbetsförmedling, bostadsförmedling och så vidare för förhindra återfall i brott.

Brotts-brytets syfte är att bryta ett kriminellt mönster och i och med det också skapa bättre förutsättningar för en integrering i samhället. De intagnas upplevelser är att det är ett mer sammansatt problem som ligger på en helt annan nivå. Även om Brotts-brytet upplevdes som ett bra program av de intagna, så kan det inte inbegripa alla samspelande faktorer. Vi anser även här att en samverkan, på samma sätt som tidigare nämnts, är av yttersta vikt för att underlätta en integrering i samhället.

Något som framkom väldigt tydligt under studiens gång var sambandet mellan kriminalitet och missbruk. Tidigare forskning uppmärksammar en brist på kunskap kring detta område (Fridell och Hesse, 2005). Vi anser också att sambandet mellan kriminalitet och missbruk är ett område som det bör forskas mer inom. Vi kunde se avsaknaden av detta tydligt inom Brotts-brytet. Tydligt i den bemärkelsen att missbruket lyfts fram som centralt för återfall i brott av samtliga informanter, samtidigt som programmet främst riktar sig mot allmän kriminalitet. En fråga vi ställer oss är *hur* man ska kunna bryta ett kriminellt mönster, som är syftet med Brotts-brytet, om missbruket är det primära och kriminaliteten det sekundära. Även om Brotts-brytet berör missbruk så ligger fokus inte på en behandling av just missbruket. Att skilja på individer i gruppbehandling blir således centralt eftersom problembilden skiljer sig mellan dessa. Om en individ har ett pågående missbruk som finansieras genom kriminalitet så ser behandlingsbehovet annorlunda ut från den individ som har kriminaliteten som det primära problemet. Risken finns då att den intagne upplever att programmen inte är kopplade till hans behov.

Vår teori bekräftas av Fridell och Hesse (2005) där programmets betydelse är beroende på i vilken grad de passar i målgruppen för det aktuella programmet. Sammanfattningsvis så är matchning till ”rätt” program en avgörande faktor i en förändringsprocess. För att sedan kunna göra denna urskiljning så kräver det kunskap från de programledarutbildade och som tidigare forskning också betonar så har de mest effektiva resultaten uppnåtts när behandlarna

har haft terapeutkompetens. Samma forskning visar att en terapeutkompetens är viktig för att kunna hantera de intagnas sviktande motivation. Detta bekräftas även av vårt empiriska resultat där mer kunskap och kompetens inom kriminalvården generellt efterfrågades av de intagna.

När det gäller de möjliggörande faktorerna inom Brott-brytet så är de intervjuade internerna överens om att programmet i sig inte förändrat just dem så radikalt. Det som var mest intressant under denna frågeställning var att de intagna talade om de programledarutbildade kriminalvårdarnas positiva *bemötande* som en möjliggörande faktor, istället för om Brott-brytet i sig. De programledarutbildade kriminalvårdarna beskrevs som engagerade och att alla interner i programmet hade blivit sedda. Vi menar att allt påverkansarbete sker i ett möte mellan människor och för att en individ ska vara beredd att låta sig påverkas så måste denne känna något slags förtroende för den som ska påverka. Att bli sedd och bemött som *människan bakom problemet*, i stället för att bara bli stämplad som *kriminell*, tror vi är en förutsättning för ett effektivt behandlingsarbete - oavsett vart det bedrivs.



## Referenser

- Antony Martin M, Bieling Peter J, McCabe Randi E (2008). *Kognitiv beteendeterapi i grupp*. Stockholm:Liber.
- Becker, Howard S (2006). *Utanför: avvikandets sociologi*. Lund: Arkiv förlag.
- Cullberg, Johan (2000). *Dynamisk psykiatri i teori och praktik*. Falkenberg: Natur och kultur.
- Daleflod Bengt, Lardén Martin (2004). *Från miljöterapi till KBT*. Västervik: Ekblad & Co.
- Elsass Peter, Mørch Merete M, Rosenberg Nicole K (1997). *Kognitiva behandlingsformer*. Stockholm:Natur och kultur.
- Fridell Mats, Hesse Morten (2005). *Psykosociala interventionsmetoder vid kriminalitet och drogmisbruk- metanalyser och randomiserade studier*. Lunds universitet.
- Goffman, Erving (2001). *Stigma: den avvikandes roll och identitet*. Stockholm: Prisma.
- Goldberg (2000). *Narkotikan avmystifierad. Ett psykosocialt perspektiv*. Solna: Karlssons bokförlag.
- Green, Anders (1996). *Från fem år till livstid. Del 2. En intervjustudie med långtidsdömda fångar*. Norrköping: Kriminalvårdsstyrelsen.
- Hörnqvist, Magnus (2001). *Alla vårt ansvar – I praktiken*. [Elektronisk] Tillgänglig: [http://www.bra.se/extra/measurepoint/?module\\_instance=4&name=02111426009.pdf&url=/dynamaster/file\\_archive/050215/e3b7fdedff9a5a8101776d2a7ecca5f4/02111426009.pdf](http://www.bra.se/extra/measurepoint/?module_instance=4&name=02111426009.pdf&url=/dynamaster/file_archive/050215/e3b7fdedff9a5a8101776d2a7ecca5f4/02111426009.pdf). [2009-03-23]
- Jenner Rolf, Johansson Roger (1977). *Introduktion till gruppterapi*. Lund: Studentlitteratur.
- Kriminalvården (2009). *Allt fler får behandling*. [Elektronisk]. Tillgänglig: [http://www.kriminalvarden.se/templates/KVV\\_NewsArticle\\_\\_\\_5849.aspx](http://www.kriminalvarden.se/templates/KVV_NewsArticle___5849.aspx) [2009-03-20].
- Kriminalvården (2009). *Brotts-brytet*. [Elektronisk]. Tillgänglig: [http://www.kriminalvarden.se/templates/KVV\\_InfopageGeneral.aspx?id=3605](http://www.kriminalvarden.se/templates/KVV_InfopageGeneral.aspx?id=3605) [2009-03-20].
- Kriminalvården (2009). *Lagar, föreskrifter*. [Elektronisk] Tillgänglig: [http://www.kriminalvarden.se/templates/KVV\\_InfopageGeneral\\_\\_\\_4745.aspx](http://www.kriminalvarden.se/templates/KVV_InfopageGeneral___4745.aspx). [2009-03-20].
- Kriminalvården (2009). *Kriminalvårdens redovisning om återfall*. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.kriminalvarden.se/upload/statistik/krå/omslag.pdf>. [2009-03-20].
- Kriminalvårdsstyrelsen (1998). *What works*. Norrköping: Kriminalvårdsstyrelsens reprocentral.
- Kvale, Steinar (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Larsson Sam, Lilja John, Mannheimer Katarina (2005). *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Melin Ann-Gerd, Näsholm Christina (1998). *Behandlingsplanering vid missbruk*. Lund: Studentlitteratur.
- Neuman, William Lawrence (2003). *Social research methods: qualitative and quantitative approaches*. Boston: Pearson/Allyn and Bacon.
- Perris, Carlo (2003). *Kognitiv terapi i teori och praktik*. Stockholm: Natur och kultur.
- Sandén, Lena (2005). *Brotts-brytet: ett brottspreventivt program inom kriminalvården, programmanual*. Norrköping: Kriminalvården.
- Sohlberg Britt-Marie, Sohlberg Peter (2009). *Kunskapens former vetenskapsteori och forskningsmetod*. Stockholm: Liber.
- SFS 1974:203 Lag om kriminalvård i anstalt.
- SFS 2003:460 Lag om etikprövning av forskning som avser människor.
- Thurén, Torsten (1991). *Vetenskapsteori för nybörjare*. Stockholm: Liber.
- Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*.

Yalom, Irvin (1995). *The theory and practice of group psychotherapy*. New York: Basic books.

Öst, Lars-Göran (2006). *KBT Kognitiv beteendeterapi inom psykiatrin*. Stockholm: Natur och kultur.



## **Bilaga 1**

### **Gemensamma frågor till de intagna samt de programledarutbildade kriminalvårdarna**

1. Statistiken visar på en hög siffra när det gäller återfall. Vart tror du att den största anledningen till det ligger? På individnivå, inom kriminalvårdens behandlingsprogram, bristen på behandlingsprogram, eller på en samhällelig nivå – och med det sista menar vi svårigheten att komma tillbaka och få en chans ute i samhället igen.
2. Vilka förhindrande respektive möjliggörande faktorer anser du finns inom Brootts-brytet för att kunna bedriva ett effektivt behandlingsarbete?
3. Anser du att Brootts-brytet underlättar integreringen i samhället, och i så fall på vilket sätt?
4. På vilket sätt motiverar och möjliggör Brootts-brytet ett laglydigt liv enligt dig?
5. Hur effektivt kan ett individuellt behandlingsarbete inom anstalt vara enligt dig, när den intagne efter avsatt tid återgår till ett samhälle där mycket är oförändrat och där fördomarna mot tidigare intagna är många?
6. Vad tycker du personligen är det viktigaste att arbeta med när det gäller förhindrandet av återfall inom kriminalitet?
7. Tycker du att det behövs ytterligare utbildning och/eller kompetens hos de programledarutbildade för att brootts-brytet ska kunna vara mer effektivt?
8. Tycker du att brootts-brytet som program bör utökas tidsmässigt eller är den nuvarande tidsramen tillräcklig för att bryta ett kriminellt mönster och/eller göra en skillnad?
9. De riskfaktorer som främst berörs i programmet är antisociala attityder och värderingar, svag problemlösningsförmåga, svag självkontroll och betingade beteendemönster. Finns det fler riskfaktorer för kriminalitet som inte berörs i brootts-brytet och i så fall vilka?
10. Hur ser man på återfall inom brootts-brytet, berörs den frågan specifikt och i så fall hur?
11. Vill du tillägga något som du personligen anser är viktigt att belysa och som vi inte fått med i våra frågeställningar angående kriminalvården, återfall eller Brootts-brytet som program?

### **Specifika frågor till internerna**

1. Vad är den största förändringen för dig personligen när det gäller din medverkan i Brootts-brytet?
2. Vad tar du med dig som frigiven efter avslutad medverkan i Brootts-brytet?
3. Tycker du att brootts-brytet anpassats efter dina personliga behov och förutsättningar, och i så fall på vilket sätt?

4. Tycker du att du fått verktyg för att kunna hitta alternativa lösningar och förhållningssätt inom brotts-brytet, beskriv i så fall hur?

5. Hur behåller man motivationen efter genomgången program?

6. Tycker du att du fått verktyg för att kunna hitta alternativa lösningar och förhållningssätt inom brotts-brytet, beskriv i så fall hur?

### **Specifika frågor till kriminalvårdarna**

1. Har din medverkan som programutbildad inom Brotts-brytet på något sätt förändrat ditt sätt att se på de intagna? I så fall hur?

2. Har du som programutbildad upplevt någon återkommande kritik från de interner som deltagit i Brotts-brytet? Något återkommande positivt?

3. I vilken utsträckning/på vilket sätt individanpassas brotts-brytet enligt dig?

4. Hur genomförs en uttagningsintervju till Brotts-brytet?

5. Vilka interner blir utvalda till Brotts-brytet? Finns det några som sällas bort, i så fall under vilka premisser?

6. Hur lång är er utbildning som programledare inom Brotts-brytet? Har ni som programledarutbildade fortlöpande handledning inom/utom programmet?